

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİMDALI**

**ESKİ ve YENİ İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARI ve DERS KİTAPLARINDA TARİH KONULARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

Fatih BERK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2008

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİMDALI**

**ESKİ ve YENİ İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARI ve DERS KİTAPLARINDA TARİH KONULARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

Fatih BERK

Danışman: Doç. Dr. Bülent ÇUKUROVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2008

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Bülent ÇUKUROVA
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Songül TÜMKAYA

Üye: Yar. Doç. Dr. Oğuz KUTLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduğunu onaylarım.

...../...../2008

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

ESKİ ve YENİ İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI ve DERS KİTAPLARINDA TARİH KONULARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Fatih BERK

Yüksek Lisans Tezi, İlköğretim Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Bülent ÇUKUROVA

Eylül, 2008 102 sayfa

Bu araştırmada, İlköğretim sosyal bilgiler dersi eski ve yeni öğretim programı ve ders kitaplarında (6 ve 7. sınıf) tarih konularının metot ve içerik yönünden karşılaştırılması yapılarak, benzerlikler ve farklılıkların ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Bu sebeple çalışma her iki öğretim programı ve ders kitapları üzerinde yoğunlaşmıştır. Literatür incelemesi niteliği taşıyan bu çalışma; giriş, kuramsal açıklamalar ve ilgili araştırmalar, yöntem, bulgular ve yorum, sonuç ve öneriler olmak üzere beş ana bölümden oluşmuştur.

Çalışmanın amacı ilköğretim 6 ve 7. sınıflarda uygulanmış olan sosyal bilgiler eski (1998) öğretim programı ve ders kitapları ile sosyal bilgiler yeni (2004) öğretim programı ve ders kitaplarında tarih ünite ve konularını karşılaştırarak metot ve içerik yönünden benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkarmaktır.

Çalışma betimsel doküman analizi çalışmasıdır. Araştırma sürecinde çalışmanın amacına yönelik mevcut kaynaklar bulunmuş, her kaynak dikkatlice incelenmiş, gerekli bilgiler not alınmış ve notlardan yola çıkarak değerlendirme işlemi yapılmıştır.

Araştırma sonucunda; sosyal bilgiler eski öğretim program ve ders kitaplarında tarih konularının içeriğinin yüklü ve öğrencinin ihtiyacından uzak olduğu, eski program ve ders kitaplarında tarih konularının siyasi ve askeri tarih üzerinde yoğunlaştığı, konuların sunumunda kronolojiye aykırı hareket edildiği, konuların sunumundaki üslubun tek düze ve öğrencini seviyesine uygun olmayan bilimsel tarih özelliği taşıdığı, bu durumun da öğretmeni merkeze alıp öğrenciyi pasif hale getirdiği, eski ders

kitaplarında kullanılan görsel malzemelerin pedagojik olarak yetersiz olduğu ve özensiz olarak seçildiği, sosyal bilgiler yeni öğretim programı ve ders kitaplarında tarih ünite ve konularının içeriğinin hafifletildiği, yeni öğretim programı ders kitaplarında konu içeriklerinin ilgi çekici örneklerle sunulduğu ve tarih öğretiminde sözlü tarih ve yerel tarih yöntemlerine yer verildiği, yeni ders kitaplarında bulunan görsel malzemenin daha özenli seçildiği ve ünite değerlendirme kısmının daha işlevsel hale geldiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Sosyal Bilgiler, Ders kitapları, Tarih konuları, Öğretim Programı.

ABSTRACT**THE COMPARISON OF HISTORY SUBJECTS IN THE LESSON OF
PRIMARY SOCIAL SCIENCES OLD AND NEW CURRICULUM
AND TEXT BOOKS****Fatih BERK****Master Thesis, Department of Primary Education in Social Sciences****Thesis Supervisor: Ass. Prof. Bülent Çukurova****September, 2008 102 pages**

In this research, similarities and differences are tried to be brought to light as comparing the subjects of history with regard to the method and the content in the lesson of primary school old and new programme and in the textbooks. Therefore, this study centered on both curriculum and textbooks. This research carrying the quality of a literature study consist of five basic parts as; introduction theoretical descriptions and its related researches, technique, verities and explanations, conclusion and suggestions.

The aim of this work is, comparing the old (1998) curriculum and course books of social sciences that were applied to 6th and 7th grades with new (2004) curriculum and course books of social sciences in terms of history, units and topics and also revealing the similarities and differences relying on the method and contents.

The study is a study of descriptive document analysis. The present sources that are appropriate for the purpose of the study are found, each one of the sources is examined carefully and the required information is taken note and finally according to these notes the evaluation is made.

In the former curriculum and the textbooks, the content of history subjects is excessive and far from students' needs, in the former curriculum and the textbooks, history subjects are mostly focused on political and military history, the presentation of subjects is contrary to chronological order, the style of presentation of subjects is monotonous and has features of scientific history which doesn't fit the level of students, this puts the teacher in the centre and makes the students ineffective, in the former

textbooks, visual materials are carelessly chosen and pedagogically insufficient, in the new curriculum and textbooks, the content of subjects is presented along with interesting examples and oral and local history methods are employed in teaching of history, it is determined that the visual materials are chosen more carefully and units evaluation sections are made more functional.

Key Words: Social Sciences, Textbooks, History Subjects, Curriculum.

ÖNSÖZ

Eğitim ülkelerin kalkınmasında ve gelişmesinde etkili olan unsurlardan biridir. Bu sebeple okullarda uygulanan öğretim programlarının ve ders kitaplarının işlevsel olması gereklidir. Dünyada eğitim alanında meydana gelen gelişmeler ve değişimler ülkemizdeki eğitim programlarının yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda yapılan program geliştirme çalışmaları sonucunda 2004 yılında ilköğretim taslak programı hazırlanmış ve kademeli olarak tüm ilköğretim okullarında uygulanmaya konmuştur.

Hazırlanan yeni ve eski öğretim programlarında ve ders kitaplarındaki tarih konularının içeriği, kullanılan metotlarda farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmanın eski ve yeni sosyal bilgiler programındaki farklılıkların anlaşılması; bu programlar ve ders kitaplarındaki tarih konularındaki değişikliklerin ortaya çıkarılması açısından faydalı olacağı inancındayım.

Bu çalışmanın her aşamasında bilgi, deneyim ve sabrıyla her zaman yanımda olan ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım sayın Doç. Dr. Bülent ÇUKUROVA'ya, sayın Doç. Dr. Songül TÜMKAYA'ya ve Arş. Gör. Neval AKÇA'ya teşekkür etmeyi borç bilirim.

Fatih BERK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
EKLER LİSTESİ.....	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amaçları.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Sayıtlılar	6
1.5. Sınırlılıklar.....	6
1.6. Tanımlar.....	7

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve.....	8
2.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı ve Kapsamı.....	8
2.1.2. İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı.....	10
2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları	12
2.1.4. Tarihin Tanımı.....	13
2.1.5. Tarihin Yararları.....	14
2.1.6. Tarihin Sosyal Bilimler İçindeki Yeri.....	15
2.1.7. Eğitimde Program ve Ders Kitapları.....	16
2.1.7.1. Program ve Ders Kitabı İlişkisi.....	18
2.1.7.1. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi.....	18
2.1.8. Sosyal Bilgiler Dersi Yeni Programı.....	22
2.1.8.1. Yeni Programa Gereksinim Duyulmasının Nedenleri.....	22
2.1.8.2. Sosyal Bilgiler Yeni Programının Vizyonu.....	23

2.1.8.3. Sosyal Bilgiler Programının Temel Yaklaşımı.....	24
2.1.8.4. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Programının Yapısı.....	25
2.1.8.4.1. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Programında Beceri.....	25
2.1.8.4.2. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Programında Doğrudan Verilecek Beceriler.....	30
2.1.8.4.3. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Programında Kavramlar.....	31
2.1.8.4.4. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Programında Değerler.....	34
2.1.8.5. Sosyal Bilgiler Yeni Öğretim Programının Öğrenme Alanları.....	35
2.1.9. Eski (1998) ve Yeni (2004) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarına Genel Bir Bakış.....	36
2.2. İlgili Araştırmalar.....	37

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli.....	39
3.2. Veri Toplama Teknikleri.....	39

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUM

4.1. Alt Amaçlara Yönelik Bulgular.....	41
4.1.1. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Eski ve Yeni Programın Özelliklerine Yönelik Bulgular.....	41
4.1.1.1. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski (1998) Öğretim Programının Genel Özelliklerine Yönelik Bulgular.....	41
4.1.1.2. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni (2004) Öğretim Programının Genel Özelliklerine Yönelik Bulgular.....	44
4.1.1.3. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Eski ve Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Genel Çerçeve ve Benzerlik ve Farklılıklarına Yönelik Bulgular.....	47
4.1.2. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski Programındaki Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular.....	51

4.1.2.1. İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski Programda Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular.....	51
4.1.2.2. İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski Programda Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular.....	53
4.1.3. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yeni Programındaki Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular.....	56
4.1.3.1. İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yeni Programında Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular.....	56
4.1.3.2. İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yeni Programında Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular.....	58
4.1.4. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski Ders Kitapları İle İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Ders Kitaplarında Tarih Konularının Karşılaştırılmasına Yönelik Bulgular.....	59
4.1.4.1. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski Ders Kitaplarında Tarih Konularına Yönelik Bulgular.....	61
4.1.4.2. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Yeni Ders Kitaplarında Tarih Konularına Yönelik Bulgular.....	63
4.1.4.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski Ders Kitaplarında Tarih Konularına Yönelik Bulgular.....	66
4.1.4.4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Yeni Ders Kitaplarında Tarih Konularına Yönelik Bulgular.....	68

BÖLÜM V

SONUÇ ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç.....	75
5.2. Öneriler.....	77
KAYNAKLAR.....	79
EKLER.....	82
ÖZGEÇMİŞ.....	88

TABLOLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. 6. Sınıflarda Belirlenen Üniteler ve Doğrudan Verilecek Beceriler.....	30
Tablo 2.2. 7. Sınıflarda Belirlenen Üniteler ve Doğrudan Verilecek Beceriler.....	30
Tablo 4.1. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Üniteleri, Amaçları ve Süreleri.....	41
Tablo 4.2. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Üniteleri, Amaçları ve Süreleri.....	42
Tablo 4.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	45
Tablo 4.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.....	46
Tablo 4.5. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski ve Yeni Öğretim Programının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.....	48
Tablo 4.6. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski ve Yeni Öğretim Programının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması.....	49

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Ders Kitabı Konu Sunum Örneği.....	82
Ek 2: Biyografi Öğretimine Yönelik Metin Örneği.....	83
Ek 3: Ünite Sonu Değerlendirme Soru Örneği.....	84
Ek 4: 6. Sınıf Okuma Parçası Örneği	85
Ek 5: Konu İçerisinde Verilen Ahidnâme Örneği.....	86
Ek 6: Sözlü Tarih Çalışma Yapağı.....	87

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, amacı ve alt amaçları, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve ilgili terimlerin tanımları üzerinde durulmuştur

1.1. Problem Durumu

Cumhuriyet tarihinin önemli, karmaşık ve sorunlu alanlarının başında eğitim gelmektedir. Örgün ve yaygın eğitimin her kademesinde sorunlar giderek artmaktadır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan teknolojik, sosyo- ekonomik, toplumsal ve siyasal değişim sadece Türkiye'nin değil, dünyanın da yeni modeller, yeni çözümler aradığı bir konu olmuştur. Çünkü eğitimin amacı; insan yetiştirmek, insanı bilgi, beceri ve ideolojilerle donatarak onu etkin bir hale getirmektir (Gök, 1998:1).

Toplumların, yirmi ve yirmi birinci yüzyıllarda meydana gelen gelişim ve değişimlere ayak uydurabilmeleri için pek çok alanda olduğu gibi, eğitim öğretim alanında da kendilerine uygun olanı seçerek çağı yakalamaları gerekmektedir.

Eğitim, değişen yaşam koşulları ve çevre karşısında birçok sorunla karşılaşan bireyin bu sorunla başa çıkabilmesi ve problem çözme becerisini kazanmasında etkili olan kurumlardan birisidir. Genel bir ifade ile *“bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı ve istenilen yönde değişme meydana getirme süreci”* olarak tanımlanmaktadır (Ertürk, 1997: 12). Eğitim, bireyi yetiştirmeyi esas alan bir süreç olduğuna göre, bireyin içinde bulunduğu çevreyle etkileşimi neticesinde bireyin psikolojik, sosyal ve kültürel yönleri gelişmelidir. Böylelikle bireye insan olma nitelikleri kazandırılır. Eğitim; bireylerden hareketle ülkelerin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik yönden kalkınmasında rol oynayan önemli bir faktördür. Çünkü tüm bu faktörler nitelikli insan gücü kaynağına bağlıdır. İnsan gücünün oluşturulması da eğitimin işidir (Küçükahmet, 1999:117).

Eğitime kalkınmanın ihtiyaç duyduğu özelliklere sahip insan gücünü yetiştirme görevi diğer toplumsal sistemler tarafından yüklenmiştir. Eğitim sistemi tüm toplumsal sistemlerin odak noktasında yer alır ve diğer kurumların kalkınmadaki fonksiyonlarını

yerine getirebilmelerinde onlara kaynak sağlar (Bilen, 2006: 2-3). Teknolojik ve bilimsel gelişmeler sonucunda değişen toplumda, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak bireylerin yetiştirilmesinde önemli rol üstlenmiş olan eğitim sistemi, her geçen gün yenilenmekte olan bilim ve teknoloji çağında kendisini geliştirme ihtiyacı duymaktadır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda eğitim sistemimizin işleyişine genel olarak betimleyecek olursak, Türkiye’de eğitim devlet kontrolünde yapıldığı görülmektedir. Türk Milli Eğitim sisteminin genel esasları 14 Haziran 1973 tarihinde çıkan 1739 sayılı Mili Eğitim Temel Kanunuyla belirlenmiştir. İlgili yasa gereğince Türk Milli Eğitim sistemi örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim okul ya da okul niteliği taşıyan yerlerde, belirlenen amaçlar doğrultusunda hazırlana eğitim programlarıyla düzenli bir şekilde yapılan eğitimidir. Örgün eğitim, okul öncesi eğitimden lisansüstü eğitime kadar bütün süreci kapsamaktadır (Türkoğlu,1997: 6). Yaygın eğitim ise okulların dışında veya yanında düzenlenen faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır. Halk eğitim merkezlerinde açılan kurslar, hizmet içi eğitim faaliyetleri yaygın eğitimi oluşturur (Fidan-Erden, 1996: 13). Bu kısımda incelenen konuyla ilişkili olarak aşağıda ilköğretim konusu ele alınacaktır.

Örgün eğitimin sınırları içinde olan ilköğretimin süresi sekiz yıl olup, 6-14 yaşları arasındaki tüm çocukların eğitim- öğretimini kapsamaktadır. İlköğretim kesintisiz, kız erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve parasızdır. İlköğretim 1999 yılına kadar iki kısımdan oluşmaktaydı. Bu kısımlar beş yıllık ilkokullar ve üç yıllık ortaokullardır. 1999 yılında Türk milletinin eğitim düzeyini yükseltmek ve eğitimde bütünsel bir yapıya kavuşmak için ortaokullar ile ilkokullar birleştirilmiş, ilköğretimin süresi sekiz yıla çıkarılmıştır (Fidan ve Erden, 1998:142).

İlköğretimin amacı, öğrencilerin iyi ve etkili bir vatandaş olabilmelerini, çevresiyle uyum içinde yaşamalarını, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslek edinmelerini sağlamaktır. Sosyal Bilgiler dersi de ilköğretimin belirtilen amaçlarını gerçekleştirebilmek için okutulan derslerden biridir. İlköğretim dördüncü sınıftan itibaren “*Sosyal Bilgiler*” adıyla okutulan bu dersin amaçlarını gerçekleştirebilmek için pek çok değişken vardır. Bu değişkenler içerisinde öğretim programları ve ders kitapları da bulunmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de öğretimin kapsam ve hedefi eğitim programlarıyla belirlenmektedir. Eğitim programı, bir eğitim kurumunun amaçlarına göre düzenlenmiş planlı eğitim faaliyetlerinin tümü olarak tanımlanmıştır (Erden, 1998:4).

Yukarıda belirtildiği gibi eğitim-öğretim sürecinde programlı olarak yapılması gereken önemli bir iştir. Çünkü toplumların ideal olarak benimsedikleri eğitim hedeflerine ulaşabilmeleri bu alandaki çalışmaları belirli programlara uygun olarak sürdürmelerine bağlıdır. Okul eğitiminin planlı, düzenli ve kontrollü süreç olması daha önce hazırlanmış olan programlarla sağlanmaktadır. Eğitim alanındaki program kavramı; eğitim programı, öğretim programı, müfredat programı, ders programı gibi farklı adlandırmalar altında kullanılmıştır (Büyükkaragöz, 1997:1).

Eğitim öğretim faaliyetlerinin planlı bir şekilde hedefe uygun olarak yürütülebilmesi ve eğitim süreci içerisinde verimin artırılması açısından program önemli bir çalışma alanı olmuştur.

Örgün eğitim kurumlarında tarih öğretiminde istenilen sonucun alınabilmesi için tarih dersi öğretim programlarının birbirleriyle örtüşmesi gerekmektedir. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretim programları, orta öğretim tarih ders programlarının alt yapısını oluşturmaktadır (Safran,1996: 19).

Ders kitapları da eğitim programlarının temel ögesidir. Ders kitapları öğrenme-öğretme süreci içinde, planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceğini, öğretmenlerin neler öğreteceğini etkileyen bir rehberdir. Öğretimde, öğretmenin özelliklerini daha iyi kullanmasına, öğrencilerinde öğretmenin anlattıklarını istedikleri zaman ve mekanda, istedikleri miktarda tekrar etmesine olanak sağlayan bir ders materyalidir. Ders kitabı tüm öğeleriyle öğretimin hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlar. Öğrencilerin toplumda her yönüyle söz sahibi olabilecek bir takım özelliklerle donatılması onlara sunulacak kaliteli eğitim ve kaliteli ders kitapları sayesinde olur (Büyükalın, 2003: 99).

Değişen dünya teknolojisi, eğitimde ortaya çıkan yeni felsefi yaklaşımlar, ders materyallerindeki değişim ve çeşitliliğe rağmen ders kitapları hala önemli bir ders aracı

olarak kabul edilmektedir. Tüm bu nedenlerden dolayı, ders kitapları, alanın uzmanları tarafından yapılan çalışmalarla eğitimin amaçlarına uygun hale getirmelidir (Akbaba, 2003: 359).

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda araştırmamızın problemi “İlköğretim sosyal bilgiler eski (1998) ve yeni (2004) öğretim programları ve ders kitaplarında (6. ve 7. sınıflar) tarih üniteleri, tarih konuları ve konuların sunumunda metod ve içerik yönünden benzerlik ve farklılıklar var mıdır?” olarak belirlenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı ilköğretim okullarında 6. ve 7. sınıflarda uygulanmış olan sosyal bilgiler eski (1998) programı ve ders kitapları ile 2006-2007 öğretim yılından itibaren ülkemizdeki tüm ilköğretim 6. sınıflarda, 2007-2008 öğretim yılından itibaren de 7. sınıflarda uygulanmaya başlanan sosyal bilgiler yeni öğretim programında ve ders kitaplarında tarih ünite ve konularını karşılaştırarak benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarmaktır.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

1. İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler eski (1998) öğretim programının genel özellikleri nelerdir?
2. İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler yeni (2004) öğretim programının genel özellikleri nelerdir?
3. İlköğretim 6. ve 7. sınıf eski (1998) ve yeni (2004) sosyal bilgiler öğretim programının genel çerçevede benzerlik ve farklılıkları nelerdir?
4. İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersi eski programında yer alan tarih üniteleri ve amaçları nelerdir?
5. İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersi eski programında yer alan tarih üniteleri ve amaçları nelerdir?
6. İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersi yeni programında yer alan tarih üniteleri ve amaçları nelerdir?
7. İlköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler dersi yeni programında yer alan tarih üniteleri ve amaçları nelerdir?

8. İlköğretim sosyal bilgiler eski ders kitaplarıyla, sosyal bilgiler yeni ders kitaplarında tarih konuları arasında benzerlik ve farklılıklar nelerdir?
9. İlköğretim sosyal bilgiler 6. sınıf eski ders kitabında yer alan tarih konuları ve amaçları nelerdir?
10. İlköğretim sosyal bilgiler 6. sınıf yeni ders kitabında yer alan tarih konuları ve amaçları nelerdir?
11. İlköğretim sosyal bilgiler 7. sınıf eski ders kitabında yer alan tarih konuları ve amaçları nelerdir?
12. İlköğretim sosyal bilgiler 7. sınıf yeni ders kitabında yer alan tarih konuları ve amaçları nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Yapılan çalışmanın 1998 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler (6. ve 7. sınıflar) öğretim programlarının anlaşılmasına ve bu programlar ile ders kitaplarındaki tarih ünite ve konularının sunuluşunun metot ve içerik bakımından karşılaştırılmasının sosyal bilgiler öğretmenlerine, ders kitabı yazarlarına ve bu yönde çalışma yapacak kişilere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada sosyal bilgiler eski ve yeni öğretim programları ile ders kitaplarındaki (6. ve 7. sınıflar) tarih ünite ve konuları karşılaştırmalı olarak araştırılmıştır. Ülkemizde sosyal bilgiler eski programı (1968) bazı dönemlerde yapılan değişikliklerle 2004 yılına kadar devam etmiştir. Eski programın çağın gereksinimlerine cevap vermemesi, öğretim programlarının Avrupa Birliği normlarına uyum sağlaması gibi nedenlerden dolayı hazırlanan sosyal bilgiler yeni programı 2005-2006 eğitim öğretim yılından itibaren kademeli olarak ülkemizdeki tüm ilköğretim okullarında uygulanmaya başlamıştır. Yeni öğretim programı ve bu öğretim programı doğrultusunda hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarih konularının, bu konuların içeriği ve sunumundaki değişiklikler nedeniyle bu alanda araştırılma yapılması uygun görülmüştür.

Ülkemizdeki tarih eğitim anlayışında meydana gelen gelişmelerin anlaşılabilmesi için sosyal bilgiler öğretim programında ve ders kitaplarında tarih konularındaki değişikliklerin ortaya çıkarılması önemlidir. Bununla birlikte ilköğretim programlarında yapılan köklü değişikliklerin, yetiştirilen öğrencilerin eğitim hayatlarını

etkileyeceği aşıkardır. Amacı etkili bir vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler programında tarih konularının yeri önemlidir. Bu sebeple yeni uygulamaya konan 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programındaki tarih konularının karşılaştırılması, tarih konularının ayrıntılı ve bütünlük içerisinde incelenmesi bu çalışmanın önemli bir diğer özelliğidir.

1.4. Sayıtlar

Ders kitapları öğretim programlarının öğretim programlarının önemli öğelerinden biridir. Çünkü; ders kitapları ilgili olduğu program doğrultusunda hazırlanmaktadır. Programlarda oluşan eksiklikler ders kitaplarını da etkilemektedir. Bu nedenle çalışmamızda incelenen ders kitaplarının ilgili oldukları programları ve programların içeriklerini yansıttığı varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 1998-2008 yılları arasında ilköğretim 6 ve 7. sınıflarda uygulanan sosyal bilgiler öğretim programları ile sınırlıdır.
2. Araştırma 6. sınıflar eski ders kitapları için MEB 2003 onaylı, Güler Şenünver, Dr. Ezdihar Karabulut, H. Samim Kesim, Rifat Turgut, Nesime Ercan, Mustafa Küçükbaycan, Hasan Uslu ve Aliye Akay tarafından yazılmış sosyal bilgiler ders kitabı ile sınırlıdır.
3. Araştırma 7. sınıflar eski ders kitapları için MEB 2003 onaylı, Güler Şenünver, Dr. Ezdihar Karabulut, H. Samim Kesim, Rifat Turgut, Nesime Ercan, Mustafa Küçükbaycan, Hasan Uslu ve Aliye Akay tarafından yazılmış sosyal bilgiler ders kitabı ile sınırlıdır.
4. Araştırma 6. sınıf yeni ders kitapları için MEB 2006 onaylı Emine Genç, M. Mümin Polat, Samettin Başol, Niyazi Kaya, Hikmet Azer, Sevil Gökçe, Miyase Koyuncu, Abdülcelil Gök, Abdullah Yıldız, Dilek Yılmaz ve Adem Özcan tarafından yazılmış sosyal bilgiler ders kitabı ile sınırlıdır.
5. Araştırma 7. sınıf yeni ders kitapları için MEB 2007 onaylı M. Mümin Polat, Miyase Koyuncu ve Adem Özcan tarafından yazılmış sosyal bilgiler ders kitabıyla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Ders Kitabı: Belirli bir konu alanıyla ilgili dersin öğretimi için hazırlanmış kitaplardır.

Eğitim: Bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı ve istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir (Türkoğlu, 1997: 3).

Eğitim Programı: Öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Demirel, 2006: 6).

Hedef Davranışlar: Öğrencinin öğrenme süreci sonunda kazanacağı, açıkça tanımlanmış, kabul edilebilir davranış değişikliklerini gösteren, daha önceden belirlenmiş hedeflerdir.

Kazanım: Öğrenme süreci içinde, planlanmış yaşantılar yoluyla öğrencinin kazanması beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerlerdir (MEB, 2006: 11).

Öğretim: Planlı ve Programlı öğretme etkinlikleridir.

Öğretim Programı: Okul ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2006: 6).

Sosyal Bilimler: Günümüzde ve geçmişte toplumsal yaşam içinde, insanın insanla, çevresiyle ve kurumlarla ilişkilerini inceleyen disiplindir (Erden, tarihsiz: 213).

Sosyal Bilgiler: İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayanarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutumların ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır (Erden, tarihsiz: 8)

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde sosyal bilgiler, tarih, sosyal bilimler, eğitim programı ve ders kitapları, sosyal bilgiler yeni programıyla ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Kuramsal Çerçeve

2.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı ve Kapsamı

Toplumsal kurumların ve ilişkilerin karmaşık olmadığı toplumlarda kişi sosyal davranışları yaparak, yaşayarak, ailesinden ve çevresinden öğrenebilmektedir. Ancak toplumsal kurum ve ilişkilerin geliştiği günümüz toplumlarında kişinin insan ilişkilerini, insanların birbirlerinden farklı olduğunu, toplumdaki grupların işlevlerini, devlet gibi geniş örgütlenmeleri ve bu örgütlenmelerin işlevlerini öğrenmesi gerekmektedir. Kişinin bu davranışlarının tümünün ailesinden ve çevresinden öğrenmesi mümkün değildir. Bu nedenle bireyin toplumsallaşması görevini eğitim kurumları üstlenmiştir (Erden, tarihsiz: 4).

Sosyal Bilgiler, toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanmıştır. Toplumsal hayatı düzenleyen, insanın sosyal hayat içerisinde mutlu, huzurlu, rahat yaşamasını ve kendini gerçekleştirmesini sağlayan her türlü toplumsal olgular olarak açıklanmıştır (Sönmez, 1998: 3).

Bir başka tanımda ise Sosyal Bilgiler, *“İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, Sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı”* olarak açıklanmıştır (Erden, tarihsiz:8).

Dünyada sosyal bilgiler alanında önemli çalışmalar yapan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyine(NCSS) göre sosyal bilgiler; vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin interdisipliner bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır. Kapsam olarak sosyal bilgiler; antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyasal bilimler, psikoloji, din, sosyoloji ve sanat,

edebiyat, matematik ve doğa bilimlerinden ilgili içeriklerden yararlanılarak oluşturulan eş güdümlü, sistematik bir çalışma alanı sağlar. Doğanay (2004)'e göre ise sosyal bilgiler “*Sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanılarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresi ile etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı*” olarak tanımlanmıştır.

Sosyal Bilgiler dersi okutulmaya başlandığı ilk yıllarda tam olarak anlaşılmamış, niteliği konusunda farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Bazıları sosyal bilgileri yurttaşlık bilgileri olarak, bazıları tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisinin birleşimi, bazıları ise insan topluluklarının organizasyonuna ait bilgiler olarak kabul etmiştir. Bunlar içinde en yaygın anlayış, Sosyal Bilgileri tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgilerinin birleştirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır (Günden, 1995: 23).

Sosyal Bilgiler sadece tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgilerinin birleştirilmesi değildir. Bunun nedeni, sosyal bilgilerin disiplinler arası ve çok disiplinli bir çalışma alanı olarak gösterilmesidir. Sosyal Bilgiler dersinde çocuklar çevrelerini, insanlarını, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini, bu ilişkilerin dünü ve bugününü görerek normal gelişim içinde yaşamasını öğrenirler. Yine bu dersle öğrenciler, insanların birbirleriyle ilişkilerini öğrenmekle yetinmez, bununla birlikte sosyal kurumlarla ve çevreyle olan ilişkileri de edinirler. Bunun yanında insanların hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olan yiyecek, giyecek, korunma gibi etkinliklerle ilgili bilgi, beceri ve duyguları kazanırlar. Böylece çocuklar yaşamlarını sürdürebilmek için doğanın ve toplumun bazı ilkelerine uyum sağlarlar (Sönmez, 1998: 11).

Günümüzde sosyal bilgilerle ilgili olarak farklı yaklaşımlar olmakla birlikte, sosyal bilgiler eğitimcileri tarafından yapılan tanımlarda ön plana çıkan noktalar şunlardır;

- Etkili demokratik vatandaşlık eğitiminin amaçlanması,
- İnsanın çevresiyle etkileşiminin incelenmesi,
- Çok disiplinli ve bütüncül bir bakış açısına sahip olması.

Sosyal bilgiler ile ilgili yapılan tüm tanımlara genel olarak bakılacak olursa; etkili vatandaşlık kavramı ve bireyin çevreyle olan ilişkisi ön plana çıkmaktadır.

2.1.2. İlköğretimde Sosyal Bilgiler Programı

Tarihte sosyal bilgiler eğitiminin ne zaman ve nerede başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak “insanoğlunun var olduğu andan itibaren sosyal bilgiler eğitimi başlamıştır” denilebilir. Çünkü; doğal ve sosyal bir ortam içinde yaşayan insanın yemek, içmek, giyinmek, barınmak, korunmak gibi bazı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için birtakım bilgi ve becerilere gereksinimi vardır. Bu bilgi ve becerilerde sosyal bilgiler aracılığıyla edinilir.

Hem doğal hem de sosyal ortamda yaşayan insan çevreye ayak uydurabilmek için doğanın ve toplumun ilkelerini, kurallarını öğrenmek zorundadır. Bu sebeple “*Sosyal Bilimler insanın varoluşuyla birlikte ortaya çıktığı*” ileri sürülebilir (Sönmez, 1998:7).

Sümerler bilinen ilk yerleşik toplumdur ve Sümerlerde okul olduğu bilinmektedir. Ancak Sümerlerde okutulan dersler içinde sosyal bilimlerle ilgili hiçbir ders adına rastlanmamıştır. Bununla birlikte, hangi suçlara ne kadar ceza verileceği, takasta hangi usullerin uygulanacağı belirtilmiştir. Bu noktadan yola çıkarak sosyal hayatı düzenleyen hukuk kurallarının ve diğer toplumsal kuralların öğretildiği savunulabilir. Eski çağlarda Mısır ve Pers uygarlıklarında okutulan ders programları içinde de sosyal bilimlere yer verilmemiştir; ancak Sümerlerde olduğu gibi sosyal hayatla ilgili bazı bilgi ve becerileri okutup kazandırdıkları söylenebilir. Tarihte ilk kez İsrail Devleti çocuklarına milli tarih ve vatandaşlık bilgisi dersleri okutmuştur. Eski çağdaki eğitim sisteminde okutulan tarih(Çin- İsrail), coğrafya–hukuk (Roma), vatandaşlık (İsrail) derslerinin doğrudan Sosyal Bilimlerle ilgili olduğu savunulabilir. Sosyal Bilgilerin ilk kez bir ders olarak okutulmasını ise “*Concederet*” savunmuştur(Aytaç, 1972: 21).

Amerika Birleşik Devletleri’nde 1892 yılında toplanan Ulusal Eğitim Konseyi milli bir toplum oluşturabilmek için tarih, coğrafya, vatandaşlık bilgisi derslerinin içeriklerinden toplumun istek ve ihtiyaçlarına göre içerik seçilmiş ve sosyal bilgiler dersi oluşturulmuştur. Bu yaklaşım 1960’lı yıllara kadar devam etmiş, bu yıllardan sonra sosyal hayatta, dünya siyasetinde, teknoloji ve ekonomide oluşan değişimler,

eğitimde kabul edilen yeni yaklaşımlar, sosyal bilgiler dersini yeniden yapılandırma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Erden, tarihsiz:13).

Türk eğitim tarihinde sosyal bilgiler, İslamiyet'ten önce toplumsal yaşamla ilgili kurallara, gelenek ve inanç sistemi içinde yer verilmiş, İslamiyet'ten sonra ise kişiler İslam dininin esaslarına göre yetiştirilmeye çalışılmıştır. Aynı dönemde medreselerde tarih, coğrafya, kelam (İslam felsefesi), fıkıh (İslam Hukuku), hadis gibi derslerde diğerlerinin yanında okutulmuştur. Bu durum fen bilgisi derslerinin dışındaki derslerde Cumhuriyet dönemine kadar devam etmişti (Akyüz, 1997: 127-243).

Cumhuriyet döneminde ilkokullarla ilgili olarak 1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989 ve 1993 yıllarına ait programlarda düzenlemeye gidilmiştir (Sönmez, 1997: 8). 1940 ve 1950'li yıllarda Sosyal Bilgiler programları büyük ölçüde tarih ve coğrafya ağırlıklıdır. Dünyada ve ABD'de sosyal bilgiler alanıyla ilgili gelişmeler, tüm dünya ülkelerini olduğu gibi Türkiye'yi de etkilemiştir. 1962 program taslağıyla ayrı ayrı yer alan tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri "*Toplum ve Ülke İncelemeleri*" adlı bir ders adı altında birleştirilmiştir. Bu dersin amaçları 1, 2, 3. sınıflarda okutulan Hayat Bilgisi programının amaçlarıyla birlikte verilmiştir (Çelenk, 2000: 89).

1968 programında derslerin işlenişi yeniden gözden geçirilmiş "*Yeni Sosyal Bilgiler*" hareketinden etkilenecek Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin konuları birbirine yakınlaştırılmış ve üniteler meydana getirilmiştir. Ancak ülkemizde eğitim materyallerinin yetersizliği ve öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olmamaları, geleneksel yaklaşımın devam etmesine engel olamamıştır (Erden, tarihsiz: 6-7).

Türkiye'de 1968 eğitim programından buyana okutulan sosyal bilgiler dersi bir dönem 6. ve 7. sınıflarda "*Milli Tarih*" ve "*Milli Coğrafya*" adıyla okutulmuş olup 1997'den itibaren tekrar "*Sosyal Bilgiler*" adıyla okutulmaya devam edilmiştir. Sosyal bilgiler dersinin öğretim programı 1998'de hazırlanıp okullara gönderilmiştir. 1968 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ile 1998 Sosyal Bilgiler öğretim programı karşılaştırıldığında her iki programın genel amaçlarının benzer olduğu görülmektedir. 1998 programı, 1968 programına 6 ve 7. sınıf ders programlarının eklenmesiyle oluşturulduğu söylenebilir.

2004 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler Yeni Programı dünyada eğitim alanında benimsenen yeni yaklaşımlar örnek alınarak hazırlanılmıştır. Sosyal Bilgiler programının temel amacı “*Milli Eğitim Genel amaçları çerçevesinde, bireyin kendisini, yaşadığı toplumu ve dünyayı, kendi istek ve becerisiyle anlamasına katkıda bulunmasına fırsat ve ortam sağlamak*” olarak belirtilmiştir. Eğitim sistemlerinin bir ögesi olan programların dünyada meydana gelen değişim ve gelişime ayak uydurması gerekmektedir. Bu gelişim ve değişim sadece programla değil, onun tamamlayıcısı olan ders kitaplarının yeterliliği ve öğretmenlerin donanımlı olması ile sağlana bilir.

2.1.3. Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları

18.07.2005 tarihinde hazırlanan sosyal bilgiler yeni programının genel amaçları doğrultusunda, öğrenciler 7. sınıfın sonunda;

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.

10. Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
16. Farklı dönem ve mekanlardaki toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.

1998 Sosyal bilgiler öğretim programının genel amaçları dört ana başlık altında 34 madde olarak belirtilmişken, yeni sosyal bilgiler programının genel amaçları, tek başlık altında 17 madde olarak belirtilmiştir (MEB, 2006: 6).

2.1.4. Tarihin Tanımı

Tarih kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup, bir nesnenin zamanını belirlemek demektir. Günlük konuşma dilinde ise tarih sözcüğü; hem geçmişte yaşanmış olayları belirtir, hem de geçmişin, tarihçilerin çalışmalarında yeniden oluşturulup aktarılmasını ifade eder (Tosh, 2005: 5).

Tarih, tarihçiler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Carr (2006) tarihi, *“Tarihçi ile olgular arasında, kesintisiz bir etkileşim süreci ve bu gün ile geçmişin arasında bitmeyen bir diyalog”* olarak tanımlamıştır.

Braudel'e göre tarihi sınırlı bir tanım içinde anlatmak doğru değildir. Tarih toplum yaşamının belleğidir. Tarihin içinde toplumların değişimleri ve gelişimleri, ortaya çıkan ideolojilerin oluşmasına yardımcı olan koşullar bulunur. Tarihçiler, insan bilimlerine zemin oluşturarak bir arka plan vermekte, bu durum ise bilginin geçerli olabileceği kültürel alanı oluşturmaktadır (Özbaran, 2005: 10). Burada değinilen noktalardan yola çıkarak Özbaran tarihi iki şekilde ifade etmiştir. Bunlardan ilki; *“Gerçekleşmiş olduğuna inandığımız ama ortaya çıkarılmamış veya tarihçiler, uzmanlar ya da yorumcular tarafından biçimlendirilmemiş, keşfedilmemiş geçmiş düşüncesi”*dir. Diğer bir ifade ise, *“Geçmişle uğraşan kişilerin kanıtlara ve belgelere dayanarak kurmaya ve şekillendirmeye çalıştıkları geçmiş imgesi”*dir.

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak tarihi tanımlayacak olursak; insan topluluklarının geçmişte yaşadığı siyasi, sosyo-ekonomik, dini ve kültürel etkinliklerini, insanların birbirleri ile olan ilişkilerini, yer ve zaman belirterek, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde, belgelere dayanarak ve kronolojiyi de dikkate alarak inceleyen bir çalışma alanıdır.

Tarihi olaylar diğer bilim dallarında olduğu gibi deney ve gözlemlerle açıklanamadığından, kimi bilim adamlarına göre bir bilim dalı olmaktan uzaktır. Oysa tarihin, olayları aktarırken yer-zaman, sebep-sonuç belirtmesi ve belgelere dayanması ona bilim niteliği kazandırmaktadır.

2.1.5. Tarihin Yararları

Tarih, toplumların ulus olmasında etkili olan unsurlardan biridir. Buna paralel olarak tarihin bir çok faydasından söz etmek mümkündür.

Tosh'a göre, *“Tarih kolektif bir bellektir, insanların kendi toplumsal kimlik kavramlarını ve geleceğe ilişkin beklentilerini oluşturmalarını sağlar”* (Tosh, 2005: 3-12). Paykoç ise tarihi milletin hafızası olarak belirtmiştir. Hafızasını kaybeden toplumlar varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdüremez. Bu sebeple tarih öğretimi toplumların devamlılığı için önemlidir (Paykoç, 1991: 29).

Tarih sadece geçmişte olan olayları bilimsel çerçevede içinde araştırmak değildir. Tarihin görevlerinden biri de ortak tarih bilinci etrafında toplumları birleştirmektir.

Tosh'a göre tarih, siyasal, sosyal ve ekonomik yönelimlerin geleceğe ışık tutması için zemin hazırlar (Tosh, 2005: 5-19).

Tarih toplumlar da ahlak bilincini oluşturup, manevi değerlerin gelişmesinde de rol oynar. Bireyde ait olduğu toplumun, üzerinde yaşadığı toprakların geçmişini öğrenme isteğini ortaya çıkarır (Kütükoğlu, 1995: 5).

Doğanay'a göre ise tarih; insanların zihnini eğitir ve kişiler empati kurma becerisi kazandırır. Dünyada meydana gelen siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik olaylara çözüm bulmak için tarihsel bir bakış açısı sağlar (Doğanay, 2003: 31).

Geçmişteki olaylar günümüzü ve gelecekte olabilecek olayları etkiler. Türk-Ermeni ilişkilerinin günümüzdeki durumunu tam anlamıyla kavrayabilmek için tarihte Türk-Ermeni ilişkilerini nasıl olduğuna bakılmalıdır. Bu nedenle öğrencilerin yaşanmış birçok toplumsal, siyasal ve ekonomik olayı anlayabilmesi için geçmişini öğrenmesi gerekmektedir (Erden, tarihsiz: 36)

İnsanların geçmişe ait yaşanmış olayları ve olguları günümüz değerler sistemiyle anlamlandırmaları ve bu noktadan hareketle geleceklerini şekillendirmek durumunda olmaları yaşamlarını çelişkili bir süreç haline getirmektedir. Bu durum bireylerin ve toplumların, tarihe ve tarih bilincine olan ihtiyacını daha da önemli kılmaktadır. Bu bağlamda tarih, toplumların kimliklerinin oluşması süreçlerinden biridir (Erden, 2005: 132).

2.1.6. Tarihin Sosyal Bilimler İçindeki Yeri

Toplumun ihtiyaç ve beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada insanlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından sosyal bilimler önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Modern anlayışa göre sosyal bilimler, bu sorumluluklarını yerine getirmede çok yönlü bir yol izlemektedir. Bireylerin toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşayabilmeleri için bireylere belli bilgi edinme yollarını ve belli beceri kazandırma ile bunu toplumlar arası bir etkileşim ortamı içinde sürdürme amaçlarına öncelik vermektedir(Dönmez, 2003: 33).

Sosyal Bilimler, toplumları bilimsel bir bakış açısıyla inceleyen disiplinler topluluğu olduğuna göre, insanların sosyal yaşam içerisindeki etkinliği ve bu etkinliğin gelişimi ile de ilgilenir (Dönmez, 2003: 31).

Bilimlerin sınıflanmasıyla ilgili literatür incelendiğinde birçok kaynak yedi bilim dalını sosyal bilimler kategorisi içinde ele almaktadır. Bu bilim dalları Antropoloji, Sosyoloji, Siyaset Bilimi, Coğrafya, Tarih, Ekonomi, Psikoloji olarak sıralanmaktadır (Doğanay, 2003: 23).

Dünyada birçok ülkede kullanılmakta olan “*Sosyal Bilimler*” kavramı ülkemizde de benimsenip, kullanılmaktadır. Orta öğretim düzeyinde sosyal bilimler öğretimi Tarih, Coğrafya, Sosyoloji, Psikoloji gibi ayrı ayrı dersler olarak uygulanmaktadır (Dönmez, 2003: 32). İlköğretim düzeyinde ise Sosyal Bilimler öğretimi 1, 2, 3. sınıflarda Hayat Bilgisi, 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda “*Sosyal Bilgiler*” dersi adı altında öğretilmekte olup; Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Eğitimi konularından oluşmaktadır.

Sosyal Bilimler alanı içinde bulunan, ülkemizde ilköğretim ve orta öğretim lise düzeyinde eğitim-öğretim sürecinde yer alan tarih dersi, ulusların geçmiş yaşantılarını inceleyerek elde ettiği bilgileri ve belgeleri insanlarla buluşturur (Sönmez, 1997: 3). Böylece insanlar öğrenmiş oldukları bilgilerle, yaşamış oldukları toprakları ve ait oldukları toplumları daha yakından tanıyarak; dünyada meydana gelen gelişmeler ve değişimler hakkında fikir sahibi olacaklardır.

Toplumların devamlılığı için önemli olan tarih ve bunun eğitim boyutunu oluşturan tarih dersi günümüzde olduğu gibi gelecekte de önemini koruyacağı düşünülmektedir.

2.1.7. Eğitimde Program ve Ders Kitapları

Kökeni Yunanca olan program kavramının kullanılması M.Ö. birinci yüzyıla kadar uzandığı belirtilmektedir. Eski Roma’da yarış arabalarının üzerinde yarıştığı oval biçimindeki koşu pistini Latince “*curriculum*” (İngilizce track: koşu yolu) olarak kullanmışlar ve bu kavram, koşu pisti olarak kabul edilen somut kavramdan, günümüzde eğitim programı anlamında kullanılan soyut bir kavrama doğru geçişi sağlanmıştır (Demirel, 2006: 1).

Kelimenin kökeninden yola çıkarak bazı eğitimciler “*izlenen yol*” ya da “*izlence*” kelimesini kullanmışlar, yine bazı düşünürler ise yetiştirmekten hareketle “*yetişek*” sözcüğünü kullanmayı tercih etmişlerdir. Ancak günümüzde eğitim programı kavramı daha çok tercih edilmektedir.

Eğitim sistemlerine işlerlik kazandıran eğitim programları, kapsamlı ve çok boyutlu olduğu için tanımında çeşitliliklerle karşılaşmaktadır. Bu tanımlar da düşünür ve eğitimciler tarafından benimsemiş oldukları eğitim anlayışı ve eğitim felsefesine göre değişmektedir (Erden, 1998: 2).

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de eğitimcilerin eğitim programının tanımındaki görüşlerinde farklılıklar dikkat çekmektedir. Ertürk programı “*öğretmenler için eğitim durumları düzeni*” olarak tanımlarken eğitim programını “*yetişek*” olarak değerlendirmiştir (Ertürk, 1997: 4). Bir başka tanımda ise Özçelik (1998) programı; “*öğretme ve öğrenme sürecinde nelerin, niçin ve nasıl yararlanacağını gösteren bir kılavuz, başka bir deyişle benzer bir proje alanı*” olarak belirtmiştir.

Varış ise eğitim programını daha geniş anlamda tanımlamıştır. Ona göre eğitim programı “*Bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleştirilmesine dönük çabalar*dır”. Eğitim programlarında geniş anlamda kullanılan öğelerden birisi “*öğretim programı*” bir diğeri ise “*ders programı*”dır. Öğretim programı, eğitim programı içinde önemli bir yer teşkil etmekte ve bilgilerin bir sistem içerisinde düzenlenmesiyle oluşmaktadır. Bu program okullarda öğretilmek istenen ders konularını zaman ögesini dikkate alarak, kurumun amaçları doğrultusunda düzenlenmesiyle oluşmaktadır (Varış, 1997: 13-15). Başka bir deyişle “*okul ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin eğitim-öğretim programındaki öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeni*dir” (Demirel, 2006: 6).

Ders programı ise; “*öğretim programı içinde yer alan bilgi kategorilerinin, disiplinlerin ve faaliyet alanlarının eğitim amaçları ile ilgili olan özel amaçları gerçekleştirmeleri için, eğitim-öğretim programındaki esasları öğrenci davranışına dönüştüren program*” olarak tanımlanmıştır (Varış, 1997: 14). Demirel ise; ders

programını “*Bir ders süresi içerisinde planlanan hedeflerin bireye nasıl kazandırılacağını gösteren tüm etkinliklerin bulunduğu plan*” olarak ifade etmiştir (Demirel, 2006:6).

Eğitim programı, belirlenen hedefler doğrultusunda planlanan tüm eğitim etkinliklerini kapsamaktadır. Öğretim programı ise bir eğitim basamağında okutulan derslerde işlenecek konularla ilgili tüm öğretim etkinliklerini kapsamaktadır. Ders programı da bir dersin öğretim boyutuyla ilgili etkinliklerden oluşmaktadır.

2.1.7.1. Program ve Ders Kitabı İlişkisi

Ders kitabı, öğrenciler için hazırlanmış, aynı zamanda öğretmenlerinde faydalandığı öğretim faaliyetlerinin önemli araçlarından biridir. Eğitim sürecinde kullanılan farklı öğretim materyalleri arasında ders kitabı, öğretmenlerin en temel öğretim kılavuzudur (Dönmez, 2003: 92). Ders kitabı Cemaloğlu tarafından: “*Bilgileri öğretmeye yarayan, öğrencilerin öğrenmelerine yardım eden, kolaydan zora uzanan ve programlı metinlerden oluşan teknik bir eser*” olarak ifade edilmiştir (Cemaloğlu, 2003:2).

Yukarıda belirtildiği gibi bütün ders kitapları ilgili olduğu program doğrultusunda hazırlandığından programın tüm özellikleri ders kitabına da yansımaktadır. Programda oluşan eksiklik ve yanlışlıklar ders kitabını da etkilemektedir. Ders kitapları ülkemizde Talim Terbiye Kurulu’nun onayından geçerek hazırlanmakta, bu yönüyle ders kitaplarında biçim ve içerik yönünden belli bir standart sağlanmak hedeflenmektedir. Bu durum birtakım olumlu durumlar ortaya çıkarsa da, öğretmen ve ders kitabı yazarlarının yaratıcılığını olumsuz etkilediği yönünde eleştirilmektedir (Dönmez, 2003: 92-94).

2.1.7.2. Ders Kitaplarının Öğretimdeki Yeri ve Önemi

Öğretim faaliyetlerinin temel araçlarından birisi olma özelliğini geçmişte olduğu gibi günümüzde de koruyan ders kitaplarının, eğitim-öğretimde etkili olmasının nedenleri;

1. Öğretim programıyla örtüşmesi,
2. İçeriğinin tüm öğrencileri birleştirici bir özelliğe sahip olması,

3. Kolay elde edilmesi ve kullanılması,
4. Farklı duyu organlarına hitap edebilme özelliğine sahip olması,
5. Öğrencilerin okul dışında da faydalanabileceği bir eser olması, olarak sıralanabilir.

Ders kitapları öğrencilere bilimsel düşünme, tutum ve davranışlar kazandırmaya yönelik özelliklerle donatılmıştır. Öğretim materyalleri içinde en çok ders kitaplarının kullanılması, onun öğretimdeki rolünü büyük oranda arttırmaktadır. Ders kitaplarının öğretimdeki rolünü ise şu şekilde özetlenmektedir;

1. *Sınıfta öğretim materyali olarak en çok ders kitapları kullanılmaktadır.*
2. *Kitabın içeriği öğretimi önemli ölçüde etkilemektedir.*
3. *Okullardaki fiziki eksiklikler, ders kitabının öğretim aracı olarak seçilmesinde etkili olmaktadır (Büyükalın, 2003:101).*

Daha önce de belirtildiği gibi eğitim-öğretim faaliyetlerinin amacı öğrencilere önceden belirlenen hedef davranışları kazandırmaktır. Öğrencilerin bu davranışları daha kolay edinebilmesi için öğrenme ortamına aktif olarak katılması gerekmektedir. Bu doğrultuda ders kitapları öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerini arttırmalarına yardımcı olarak; onların öğretim faaliyetleri içindeki etkinliklerini arttırabileceği düşünülmektedir.

Her dersin kendisine ait birbirinden farklı çok sayıda ders kitabı vardır. Ders kitaplarının birden fazla olması, öğretim programı ve öğrenci seviyesine en uygun olanı seçmeyi gerektirir. Bu doğrultuda “*İyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?*” sorusuna verilecek cevaplar şu şekilde sıralanmıştır.

1. Kesin yanıtlar içerdiği iddiasında olmamalıdır.
2. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirici özelliğe sahip olmalıdır.
3. Bağımsız öğrenme yeteneğini pekiştirmelidir.
4. Geçmişe yönelik yorumları nesnel bir bakış açısıyla sunmalıdır.
5. Çok perspektifli kaynaklardan yararlanmalıdır.
6. Ön yargı ve klişelere karşı koymalıdır.

7. Öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenmelerine yardımcı olmalıdır.
8. Öğrenci beceri ve davranışlarının gelişmesine katkı sağlamalıdır
9. Öğrencilerin kişisel gelişimine katkı sağlamalıdır.
10. Çeşitli ödev, görev etkinlikleri içermelidir.
11. Konuların sunumunda yardımcı unsur olan görsel malzemeler fonksiyonel ve kaynak niteliğinde olmalıdır (Dönmez, 2003: 93).

Çağdaş dünyanın “*iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?*” sorusuna verdiği yanıt pedagojik anlamda öğrenci merkezli, belirli bir sistem içinde öğrencilere beceriler kazandıran, öğrencilerin bireysel gelişimini destekleyen bir nitelik göstermektedir. Ayrıca sosyal bilimlerle ilgili konularda mutlak ve tek doğrudan uzak, objektif olma çabası, farklı görüşlerin kaçınılmazlığı gibi olgular da göze çarpmaktadır (Kabapınar, 2003: 332-333).

Öğretim programlarında içerik, belirlenen hedef davranışların öğrencilere kazandırılmasında önemli olduğu gibi, ders kitapları içinde önem arz etmektedir. Bu sebepten dolayı hazırlanan içerik modern dünyaya ayak uydurmuş, öğrencinin ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayan; onlara cevap veren, öğrencinin derse ilgisini arttıran bir nitelikte olmalıdır.

Ayrıca ders kitaplarındaki içerik, hedef davranışlarla tutarlı, bilimsel, sanatsal, felsefi bilgiyle donanmış, öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine uygun, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, birbirinin ön koşulu ve kendi içinde mantıksal bir bütünlüğe sahip olacak şekilde düzenlenmelidir. İçeriği belirleyen cümleler ise kurallı ve anlaşılır olmalıdır. Bu özelliklere ek olarak gereksiz ayrıntılardan uzak durulmalı, yazı puntoları öğrencinin düzeyine uygun şekilde düzenlenmeli, ilke ve genellemeler örneklerle, şekillerle desteklenmelidir. Ünite sonlarında da metinde geçen kavramlara ve onların ne anlama geldiğine yer verilmeli, öğrenilmesi gerekenlerin özeti yapılmalıdır (Sönmez, 1998: 84-87).

Ders kitaplarında içerik kadar önemli olan bir diğer unsuru ise dil ve anlatımdır. Özellikle ilköğretim düzeyinde öğrenciler için önem arz etmektedir. Soyutu ve somutu ayırt etme kabiliyetini belirli bir zaman sonra kazanabilecek olan öğrencinin anlayabileceği bir dil kullanılması gerekmektedir (Ertürk, 1997: 256).

Ders kitaplarının işlevselliğinin bir diğer boyutu da kitabın konuları anlatım şeklidir. Anlatım; duygu, düşünce ve olayları uygun kelimelerle anlaşılır bir şekilde ifade etmektir. Ders kitaplarında iyi bir anlatım olması için ders kitabı yazarlarının hedeflerini önceden belirlemesi gerekmektedir. Neyi yazacağına karar veren yazar, nasıl yazacağını da belirlemelidir. Ders kitaplarındaki bilgilerin nasıl yazılacağı anlatım boyutuyla ilgilidir. Sağlıklı bir anlatımın olabilmesi için yazılı anlatım öğelerinin bilinmesi ve doğru kullanılması gerekmektedir. Yazılı anlatım öğeleri; dilbilgisi kuralları, kelimeler, cümleler ve anlatım şekilleridir (Kılıç-Seven, 2005:100).

Ders kitaplarını anlatım şekilleri bakımında incelendiğinde uzun süredir benzer anlatım tarzlarıyla karşılaşıldığı görülmektedir. Ancak 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler yeni kitaplarının dil ve anlatımında farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Bu araştırmada yukarıda değinilen farklılıklar incelenerek, meydana gelen değişimlere dikkat çekilecektir.

İlköğretim sosyal bilgiler dersleri tarih konularının öğretiminde farklı öğretim materyalleri kullanılabilir. Ancak bu materyallerin etkili bir şekilde kullanılması için genel kullanım ilkelerinin bilinmesi gerekmektedir. Tarihte genel olarak sözel ve soyut sembollerin kullanılması, öğretim etkinliğinin azalmasında, hatırlanma düzeyinin düşük olmasında olumsuz bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih derslerinin tüm öğretim kademelerinde “sıkıcı ve anlaşılması zor bir ders” olarak algılanmasının ya da “ezber dersi” olarak anlaşılmasının nedenlerinden biriside budur (Özdemir, 2006:13). Bu noktada kitabın görsel tasarım özellikleri ön plana çıkmaktadır.

Görsel tasarım öğeleri; renk, şekil, resim, grafik ve diğer öğretim materyallerinin kitap içerisinde sunuluş şeklini ifade etmektedir. Ders kitaplarının hedefler, içerik, öğrenme-öğretme süreci yönünden ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun görsel tasarım açısından desteklenmediği sürece işlevini etkin olarak yerine getirmediği söylenebilir. Dolayısıyla ders kitaplarında kullanılan görsel malzemeler konuyla doğrudan ilgili olmalı, fotoğraf yerine illüstrasyon tercih edilmelidir. Aynı zamanda renk, ışık ve çizgi gibi elemanlar doğru ve görsel yapıyı destekler nitelikte olmalıdır (Cemaloğlu, 2003:16). İyi bir ders kitabında tasarım ilkeleri de uygun bir şekilde yerleştirilmelidir. Bu nitelikte olan bir ders kitabının öğrencinin dikkatini çekeceği öne sürülmektedir.

Ders kitaplarının şekil açısından üzerinde önemle durulması gereken özelliklerinden biriside fizikse yapısıdır. Fiziksel yapının temel öğeleri; kullanılan malzeme, kitabın ebadı, ağırlığı, kapağı, baskısı, forma sayısı ve ciltlemesidir. Bu öğeler okulda ve okul dışında kitabın uzun süre kullanılabilmesine ve saklanabilmesine olanak sağlar. Öğrencinin ilgisini çeken, kolay taşınabilen, baskısı düzgün olan ders kitabı kullanışlı olarak ifade edilebilir.

Ders kitaplarında bulunan bazı bölümler aranılanların bulunmasına, güdülenmeye ve değerlendirmeye yardımcı olacaktır. Bu bölümler; içindekiler, kronoloji, sözlük, kaynaklar, ünitenin konuları, hedef ifadeleri, hazırlık çalışmaları, ara sorular, ünite sonu değerlendirme soruları, özet, proje, indeks, semboller, tablo ve şekiller listesidir. Bunlara ek olarak Atatürk Portresi, İstiklal Marşı, Bayrak, Gençliğe Hitabe, Türkiye Haritası bölümleri de öğrencilere vatandaşlık becerileri kazandırmak amacıyla ders kitaplarında bulundurulması gereken bölümlerdir (Kılıç ve Seven, 2005: 118-158).

Dünyada ve ülkemizde birçok eğitimci ders kitaplarının çocuğun gelişiminde, eğitiminde ve karakterinin biçimlenmesinde önemli katkı sağladığını belirtmektedir. Bu nedenle ders kitapları eğitim-öğretim faaliyetlerinin en çok kullanılan materyali olmaktadır.

2.1.8. Sosyal Bilgiler Dersi Yeni Öğretim Programı

2.1.8.1. Yeni Öğretim Programına Gereksinim Duyulmasının Nedenleri

Dünyada meydana gelen değişim süreci eğitim alanına yansımış, bu alanda ilk olarak eğitim programlarında uygulanmıştır. Tüm bu süreç sonunda sosyal bilgiler eğitim programındaki değişikliklerin nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Bilimsel gelişmelere karşı eski program ve ders kitaplarının yetersiz kalması,
2. Eğitimde yeni yaklaşımların ortaya çıkması ve bu yaklaşımların eğitime yansıtılmak istenmesi,
3. Kaliteli bir eğitim sağlanmak istenmesi,

4. Yenidünya anlayışında ekonominin önemli bir yere sahip olması ve yetiyecek nesillerin ekonomiye ve demokrasiye duyarlı olmalarını sağlanmak istenmesi,
5. Bireysel ve toplumsal değerlerin geliştirilme ihtiyacı,
6. İlköğretimde sekiz yıllık zorunlu temel eğitim anlayışının kabul edilmesine rağmen programda gereken bütünlüğü sağlayacak değişikliklerin yapılmamış olunması,
7. Dersler ve konular arası bütünlüğün sağlanması ihtiyacı.

Yukarıda belirtilen tüm bu nedenlerden dolayı yeni bir eğitim programı hazırlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak; tüm dünyada bireysel toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişimi ve gelişimi ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçiminde, üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, toplumsal cinsiyet alanında iş ilişkileri ve iş gücü niteliğinde, yerleşme ve küreselleşme sürecinde görmek mümkündür. Tüm bu değişim ve gelişimleri eğitim sistemine ve programlarına yansıtmak zorunlu hale gelmiştir (MEB, 2006: 25).

Çok disiplinli bir çalışma alanı olan sosyal bilgiler, programdaki diğer dersler arasındaki bağıntıları daha da güçlendirip; programın işlevselliğini arttıracakı düşünülerek hazırlanmıştır. Hazırlanan yeni programın eski programda ortaya çıkan eksiklikleri kapatacakı ve sosyal bilgiler dersini daha işlevsel hale getireceği düşünülmektedir.

2.1.8.2. Sosyal Bilgiler Yeni Öğretim Programının Vizyonu

2005-2006 eğitim-öğretim yılında pilot okullarda uygulanmaya başlanan Sosyal Bilgiler Programı yapılan bazı değişiklerle 2006-2007 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm 6. sınıf ve 2007-2008 Öğretim yılından itibaren de tüm 7. sınıflarda uygulamaya konulmuştur.

Programı hazırlayan Talim Terbiye Kurulu Başkanlığına göre sosyal bilgiler yeni programının hazırlanmasının gerekçesi özet olarak şu şekilde belirtilmiştir;

Klasik eğitim sistemi, bilgi üretiminin yavaş olduğu sanayi toplumlarına göre geliştirilmiştir. Günümüzde iletişim ve ulaşımın hızlanmasıyla ortaya çıkan küreselleşme, toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutları ile ulusal kavram ve sınırları zorlamaktadır. Bu durumda bilgiyi üretme ve kullanma ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyal bilgiler yeni öğretim programının vizyonu; çağdaş, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, temel demokratik değerlerle donanmış, insan haklarına saygılı ve bulunmuş olduğu çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayan, kullanan ve düzenleyen, eleştirel düşünme becerisine sahip, sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal hayatta etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı yetiştirmektir (MEB, 2006:25).

2.1.8.3. Sosyal Bilgiler Programının Temel Yaklaşımı

İnsanlık tarihinin her döneminde olduğu gibi küreselleşen dünyada da bilgi önemli bir etken olmuştur. Günümüzde bilgiyi üreten ve kullanan devletler diğerlerine göre üstünlük elde etmektedir. Bilginin oluşturulmasında, türetilmesinde, kullanılmasında, donanımlı insan gücünün yetiştirilmesinde en önemli görevi ise eğitim sistemi üstlenmiştir.

Yapılan Milli Eğitim şuralarında ve benzer platformlarda öğretim programlarının öğrenciyi merkeze alacak şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, öğretim programında yeni yaklaşımlar dikkat çekmiştir. Bu nedenle program davranışçı yaklaşımdan uzak, bireyin deneyimlerini ve bilginin niteliğini dikkate alarak, yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, problem çözmesini destekleyen ve geliştirici bir yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir.

Bu yaklaşımla öğrenci merkezli, sosyal bilgiler açısından bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencilerin kendi yaşantılarını ve farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir yaklaşım uygulanmaya çalışılmaktadır.

Bu doğrultuda sosyal bilgiler programı,

1. Öğrencilerin bireysel farklılıklarını kabul eder.
2. Öğrencilerin gelecekte kazanılması beklenen niteliklerinin geliştirilmesine yardımcı olur.
3. Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi ve öğrenmenin gerçekleşmesini dikkate alır.
4. Öğrencileri eleştirel düşünmeye ve soru sormaya yönlendirir.

5. Öğrencilerin fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı bireyler olarak yetişmesini hedefler.
6. Bir yandan evrensel değerleri kazandırırken, ulusal birliği de odak noktasında tutar.
7. Öğrencilerin etkili bir vatandaş olarak yetişmesini önemser.
8. Öğrencileri toplumsal sorunlara duyarlı bireyler olarak yetişmesini sağlar.
9. Öğrencilerin yaparak ve yaşayarak öğrenmelerine olanak sağlar.
10. Tam öğrenmeyi sağlamak için farklı öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerini dikkate alır.
11. Periyodik olarak ürün dosyalarını inceleyip, öğrenme-öğretme süreçlerini akış içerisinde değerlendirir (MEB, 2006:25-26).

2.1.8.4. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Öğretim Programının Yapısı

Sosyal Bilgiler Yeni Programı, beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlar gibi temel öğelerden oluşmaktadır.

2.1.8.4.1. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Öğretim Programında Beceri

Beceri, bireylerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir. Sosyal bilgiler yeni programı, ilköğretim 4-7. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte ilk dokuz beceriyi kazandırmanın yanında kendine özgü beş beceriyi de kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu beceriler üniteler göz önünde bulundurularak doğrudan verilecek beceri şeklinde programda yer almaktadır.

Bu beceriler şöyle sıralanmaktadır (MEB, 2006: 27):

1. Eleştirel Düşünme Becerisi
2. Yaratıcı düşünme Becerisi
3. İletişim Becerisi
4. Araştırma Becerisi
5. Problem Çözme Becerisi
6. Karar Verme Becerisi
7. Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi
8. Girişimcilik Becerisi
9. Türkçe'yi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi

10. Gözlem Becerisi
11. Mekanı Algılama Becerisi
12. Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi
13. Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi
14. Sosyal Katılım Becerisi
15. Empati Becerisi

Eleştirel Düşünme Becerisi

1. Bir kanıt kullanma ya da referansa dayanma
2. Sebep sonuç ilişkisini belirleme
3. İlkeleri türetme
4. Genelleme yapma
5. Farklı bakış açılarını yansıtmak
6. Kararları sorgulama
7. Sınıflama yapma
8. Değerlendirme
9. Karşılaştırma yapma
10. İlgili ve ilgisiz bilgiyi ayırt etme
11. Kalıp yargıları fark etme
12. Çıkarımda bulunma

Yaratıcı Düşünme Becerisi

1. Esnek ve orijinal olma
2. İmgeleme
3. Analiz, sentez, değerlendirme yapma
4. Sıra dışı bağlantılar kurma

İletişim Becerisi

1. Dinleme
2. Sözlü ya da yazılı olarak kendini ifade etme
3. Tartışma
4. Bağlantı kurma
5. Farklı perspektiften bakma
6. Açık fikirli olma
7. Başkalarının düşünce ve duygularını anlama
8. Farklılıklara saygı duyma
9. Görüşlerini gerçekleştirme

10. Ortak bir amaç çevresinde toplanma

Araştırma Becerisi

1. Okuduğunu anlama
2. Bilgiyi bulma, kullanılabilir bir biçimde planlama ve yazma

Problem Çözme

1. Problemi tanımlama ve sınırlandırma
2. Problemin çözümüne yönelik hipotezler ortaya atma
3. Veri ve kaynak araştırması yapma
4. Hipotezleri test etme
5. Probleme yönelik bir çözüme varma

Karar Verme Becerisi

1. Sorunun farkına varma
2. Sorunu tespit edebilme ve tanıma
3. Sorunun çözümü için hipotez ileri sürme
4. Sorunun çözümü için veri toplama, düzenleme ve değerlendirme
5. Hipotezi test etme
6. Çözüm yollarını öğrenme
7. Çözüm yollarından uygun olanına karar verip uygulamaya koyma
8. Çözümü değerlendirme

Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi

1. Yönergelerden yararlanarak bilgisayarı kullanma
2. Farklı kaynaklardan toplanmış bilgiyi kaydetme, biçimlendirme, tekrar kullanma
3. Biçimlendirdiği bilgiyi bilgisayar ortamında sunma
4. Metin, grafik, renk ve ses efektleri kullanarak çoklu ortamda rapor hazırlama
5. Telefon ve televizyon ağlarını kullanarak bilgiye ulaşma yeteneği kazanma
6. Günlük hayatta ulaşabildiği teknolojik ürünleri amacına uygun olarak kullanma

Girişimcilik

1. Meslekleri ve çevresindeki iş yerlerini tanıma
2. Çevresindeki tanınmış ve başarılı girişimcileri tanıma

3. Kişilerin ekonomi içinde, çalışan ve tüketici olarak oynadıkları rolleri keşfetme
4. Eğitimin kendi gelecekleri üzerindeki önemli rolünü anlama
5. Ekonominin temel kavramlarını edinme
6. Girişimciliğin karşı karşıya olduğu zorlukları anlama
7. Yenilikçi fikirler sunma ve ürünler tasarlayabilme

Türkçe'yi Doğru, Güzel ve Etkili kullanma

1. Dinleme
2. Konuşma
3. Okuma
4. Yazma
5. Görsel okuma/Sunu

Gözlem

1. Çevresindeki olay ve olgulara dikkat etme
2. Çevresindeki olay ve olguları algılama
3. Çevresindeki olay ve olguları doğru ve tarafsız tanımlama
4. Çevresindeki olay ve olguların neden ve sonuçlarını açıklama
5. Gözlediklerinin nedenlerini sorgulayıp sonuçlarını tahmin edebilme
6. Olay ve olgular arasında ilişkiler kurabilme, benzer ya da farklı yönlerini ortaya koyma
7. Gözlediklerini kaydetme ve aktarma
8. Gözlediklerini daha önce öğrendikleri ile karşılaştırabilme ve bağdaştırabilme
9. Gözlediklerini araştırmalarda veri olarak veya gelecekle ilgili planlar yapmak için kullanabilme
10. Benzer olaylarla ilişkilendirme ve böyle bir olayla karşılaştığında ne yapması gerektiğine dair davranış geliştirme

Mekanı Algılama

1. Uzay ilişkilerini görebilme
2. Harita, plan, kroki, grafik, diyagram çizme ve yorumlama
3. Küre kullanma

Zaman ve Kronolojiyi Algılama

1. Takvim bilgisi edinme
2. Zamanları ayırt edebilme

3. Zaman ifadelerini doğru kullanma
4. Kronolojik sıralama yapma
5. Zaman şeridindeki veriyi yorumlama
6. Zaman şeridi oluşturma

Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi

1. Benzerlik ve farklılıkları bulma
2. Zamanla oluşan süreklilik ve değişimi algılama
3. Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme
4. Geçmişteki problemleri ve nedenlerini tanımlama
5. Tarihsel bir problemin çözümüne alternatif çözümler bulma

Sosyal Katılım Becerisi

1. Kendisini ve yakın çevresini etkileyen konularda bilgi sahibi olma
2. Birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için insanlar arasındaki ortak ilişkiyi tanıma
3. Bireyler, gruplar ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için bireyler, gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki ilişkiyi tanıma
4. Farklı grup ve durumların dinamiklerine uyma
5. Sosyal katılımın gerekli olduğu durumları belirleme
6. Yakın çevresini ve toplumu etkileyen konularda ihtiyaçların karşılanması için fikir üretme, bu fikri çevresindekilere iletme, görüşme, tartışma, planlama, uzlaşma ve eylemde bulunma
7. Lider ya da izleyen olarak gruba, kuruma, sosyal örgütlere ve topluma hizmet etme

Empati Becerisi

1. Kendisini karşısındakinin yerine koyma
2. Olaylara karşısındakinin bakış açısıyla bakma
3. Kendisini yerine koyduğu kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak, anlama, hissetme ve karşısındakine iletme
4. Dönemin şartlarına uygun olarak geçmişteki insanların düşünce, amaç ve duygularını anlama

2.1.8.4.2. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Öğretim Programında Doğrudan Verilecek Beceriler

Sosyal bilgiler yeni programında doğrudan kazandırılacak olan beceriler her üniteye göre ayrı ayrı belirtilmiştir. 6 ve 7. sınıflarda toplam yedi üniteyle ilgili on dört adet doğrudan kazandırılacak beceri verilmiştir. Bu beceri ve ünitelere aşağıdaki tablolarda yer verilmiştir.

Tablo 2.1. 6. Sınıflarda Belirlenen Üniteler ve Doğrudan Verilecek Beceriler
(MEB, 2006: 31)

Üniteler	Doğrudan Verilecek Beceriler
1. Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Bilimsel genelleme yapma
2. Yeryüzünde Yaşam	Harita ve atlas okuma
3. İpek Yolunda Türkler	Çıkarımda bulunma
4. Ülkemizin Kaynakları	Girişimcilik
5. Ülkemiz ve Dünya	Araştırma
6. Demokrasinin Serüveni	Sosyal katılım
7. Elektronik Yüzyıl	Yaratıcılık

Tablo 2.2. 7. Sınıflarda Belirlenen Üniteler ve Doğrudan Verilecek Beceriler
(MEB, 2006: 31)

Üniteler	Doğrudan Verilecek Beceriler
1. İletişim ve İnsan İlişkileri	İletişim
2. Ülkemizde Nüfus	Grafik hazırlama
3. Türk Tarihinde Yolculuk	Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme
4. Ekonomi ve Sosyal Hayat	Tarihsel empati
5. Zaman İçinde Bilim	Zaman ve kronolojiyi algılama
6. Yaşayan Demokrasi	Karar verme
7. Ülkeler Arası Köprüler	Kalıp yargıları fark etme

2.1.8.4.3. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Öğretim Programında Kavramlar

Sosyal bilgiler yeni programı, bireyin kendinden başlayarak yaşadığı çevreyi anlamlandırma yollarını belirlemeye çalışmaktadır. Birey hayata ve dünyaya verdiği anlamı dil ile yapılandırır. Bu yapılandırma dört ana evreden oluşmaktadır. Bu evreler “*olgu, kavram, genelleme ve kuram*” olarak belirlenebilir. Sosyal hayat içerisindeki insan deneyimleri bu evreleri tek tek ele alınmalarını engellemektedir. Sosyal bilgiler programında da bu evreler bir bütün olarak ele alınmıştır.

Bilginin yapı taşı olan kavramın tanımlanabilmesi için öncelikle olgunun tanımının yapılması gerekmektedir. Olgü; “*kolayca anlaşılabilen, kanıtlanabilen ve bilimsel verilere dayanan bilgiler*” olarak tanımlanabilir. Olguların ayırt edici ortak özellikleri; yani bir olgular kümesini başka bir olgular kümesinden ayıran sınıflamaya “kavram” denilir (MEB, 2006: 45).

Kavramlar gerçek dünyada değil, düşüncelerimizde vardır. Gerçek dünyada ise kavramlara örnek teşkil eden olgular bulunur. Süreç içerisinde insan deneyimlerine paralel olarak kavramlarında nitelik ve niceliklerinde değişimler olabilir. Bu sebeple kavramların tanımları da değişecektir. Kavramlar bazen birden fazla kavramın özelliğini taşıyabilir.

Kavramlar, belirli bir konuda birçok bilgiyi düzenleyen ve birleştiren unsurlardır. Eğitim de çoğu zaman kavramların öğretilmesiyle ilgilidir. Coğrafya, Sosyoloji, ekonomi, tarih gibi disiplinlere ait temel kavramlar bilgisi olmadan kim olduğumuzu ve yaşadığımız dünyanın ne olduğunu anlamamız büyük oranda sınırlandırılmış olacaktır.

Çok disiplinli ve disiplinler arası bir çalışma alanı olan sosyal bilgilerde kavramların öğretilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Kavramların öğretilmesi;

- Öğrencilerin akademik başarılarını artırır
- Öğrencilerin iletişim kurma becerilerini geliştirir; öğrenme ve hatırlama düzeylerini yükseltir
- Öğretimi içselleştirir

- Doğru ve yanlış algılamayı ayırt etmede yardımcı olur
- Karmaşık anlama, problem çözme ve akıl yürütme becerilerini geliştirir.

Kavramlar soyut düşünceler olduğundan tümüyle soyut bir içeriğin öğrenilmesinin zor olduğu öne sürülmektedir. Bu nedenle; kavramları bir dereceye kadar “somutlaştırma” gayretleri olmuştur. Bu amaçla kavram öğretiminde kullanılacak grafik materyaller geliştirilmiştir. Anlam Çözümleme Tabloları, Kavram Ağları, Kavram Haritaları bunlardan başlıcalarıdır.

Anlam Çözümleme Tabloları, öğrencilerin de katıldığı bir etkinlik ile iki boyutlu bir tablo geliştirilir. Tablonun bir boyutunda özellikleri çözümlenecek varlıklar veya kavramlar yer alır, diğer boyutunda özellikler sıralanır. Anlam çözümleme tablolarının hazırlanış aşaması ise şu şekildedir:

1. Öğretmen yazılı kaynaklardan bir konu belirler,
2. Konu başlığı tahtaya yazılır,
3. Öğrenciler konuyla ilgili adları tahtaya yazarlar,
4. Öğrencilere tahtaya yazdıkları adların özellikleri sorulur ve bulabildikleri kadar özellik aranır,
5. Bu noktadan sonra iki boyutlu özellikler tablosu sıralanır ve bu tabloyu öğrenciler defterlerine çizerler,
6. Konuyla ilgili adı yazılmış alanlarda bir özelliğin varlığını göstermek üzere tablo x ile işaretlenir.

Kavram ağları, öğrencilerin görüşlerini, gözlemlerini ve düşüncelerini yazılı öğretim araçlarındaki (ders kitapları, ansiklopedi vb.) kavram ve ilkelerle uyumlu bir biçimde sergileyen grafik araçtır. “Şematik Ağ” olarak da adlandırılan bu araç öğrencilerin daha önceden var olan bilgilerini harekete geçirmek, yeni kavramlar geliştirmek, kavramlar arası bağlantılar kurmak ve kavramları yeniden düzenlemek gibi birtakım zihinsel etkinliklerle yazılı materyalleri daha iyi anlamalarına yardım eder.

Bir kavram ağının sınıf etkinlikleriyle geliştirilmesinin aşamaları ise şöyle sıralanabilir:

1. Öğretmen derste işlenecek bir konuya merkez oluşturacak bir kavramı veya cümleyi tahtaya yazar,
2. Öğrenciden merkezi kavramla ilgili sözcükler bulmaları istenir,
3. Öğrencilerden bu sözcükleri anlamlarına veya ilişkilerine göre gruplamaları istenir,
4. Sözcük grupları tahtaya yazıldıktan sonra öğrencilerden her gruba bir ad bulmaları istenir,
5. Öğrenciler sözcüklerin bir kısmının tablodaki üç gruptan hiçbirine tam uymadığını görebilirler. Bu sözcükler tablonun altında grupta sıralanabilir. Gruplama ve gruba ad bulma etkinliğine devam edilecek daha geniş bir tablo yapılabilir.

Kavram Ağları ünite başlarında üniteye hazırlık çalışmalarında, ünite işlenirken ve ünite sonlarında kullanılabilir. Bu araç öğrencilerin özellikle kavramları gruplayıp bir üst kavrama ve düşünme seviyesine erişmesine yardımcı olur.

Belirlenen bir konuyla ilgili kavramların isimlerinin genelden özele doğru, karşılıklı ilişkilerine göre şematik gösterimine “*Kavram Haritası*” olarak adlandırılmaktadır (Erden, tarihsiz:212). Tanımdan da anlaşılacağı üzere kavram haritası, kavramlar arası ilişkileri anlamlı kılmayı göstermek için kullanılır. Genellikle belirli bir alanla ilgili kavramlar birbiriyle ilişkilidir. Bir obje, fikir ya da olay bazı durumlar birden fazla kavram grubuna girebilir.

Kavram Haritalarının yapılmasında izlenmesi önerilen kurallar şöyle sıralanabilir:

1. Öğretilecek konunun kavramları listelenir.
2. Kavramlar listesinden en genel olan sözcük ayrı bir sayfanın başına yazılır ve öğretilmek istenen ilişkili kavramlar düşey düzlemde en üste genel kavram, eşit özellikteki kavramlar aynı satırda, diğerleri de genellik derecesine göre azalan sırada sayfanın altına doğru sıralanır. Her kavram bir kez kullanılmalıdır.
3. Kavramların ayırt edilebilmesi için kutu içine veya yuvarlak içine alınır

4. Öğretilmek istenen kavramlar arası ilişkiler, genelleme ve ilkeler ayrı ayrı listelenir.
5. İlişkili kavramlar çizgilerle bağlanır ve üzerine birkaç kelimelik açıklamalar yapılır.

Öğrencilerin kavramlar arası bağlantıları daha kolay görebilmeleri açısından kavram haritaları en uygun materyaller olarak kabul edilmekte olup. Öğretimin her basamağında kullanılması önerilmektedir.

Öğrencilerin sosyal bilgilerle ilgili ilkeleri öğrenebilmesi ve toplumsal problemleri çözebilmesi için temel kavramları iyi kazanması gerekir. Kavramlar öğrencilerin uzun süreli belleğindeki bilişsel yapının oluşmasına ve yeni bilgilerin adlandırılıp depolanmasına yardım eder. Bu nedenle öğretmenlerden kavram öğretimine önem vermeleri ve öğrencilerin kavramları anlamlı bir biçimde öğrenmelerine yardımcı olmaları beklenmektedir (Erden, tarihsiz:4).

2.1.8.4.4. İlköğretim Sosyal Bilgiler Yeni Öğretim Programında Değerler

Sosyal bilgiler yeni programında yer alan temel öğelerden bir diğeri değerler öğretimidir. Değer bir sosyal grup ya da toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke veya inanç olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2006: 54).

Değerlerin özelliklerini ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Değerler toplum veya birey tarafından benimsene birleştirici olgulardır.
2. Toplamların sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılır.
3. Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendirir.
4. Bireyin bilincinde bulunan ve davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Normlardan daha genel ve farklıdır.

Sosyal bilgiler programının değerleri ise aşağıdaki gibi belirlenmiştir;

- Aile birliğine önem verme	- Adil olma	- Bağımsızlık
- Barış	- zgrlk	- Bilimsellik
- Çalışkanlık	- Dayanışma	- Duyarlılık
- Dürüstlük	- Estetik	- Hoş gr
- Sağlıklı olmayı nemseme	- Saygı	- Sevgi
- Sorumluluk	- Temizlik	-Vatanseverlik
- Yardımseverlik		

Alanla ilgili kaynaklar incelenerek değer ğretiminde kullanılması düşünülen farklı yaklaşımlar ise değer açıklamak, ahlaki muhakeme ve değer analizi şeklinde belirtilmiştir.

2.1.8.5. Sosyal Bilgiler Yeni ğretim Programının ğrenme Alanları

ğrenme alanı, birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenciyi koordine eden yapıdır. Sosyal bilgiler dersi dokuz öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu ğrenme alanları ise şu şekilde belirtilmiştir:

1. Birey ve Toplum
2. Kültür ve Miras
3. İnsanlar, Yerler ve çevreler
4. Üretim, Dağıtım ve Tüketim
5. Zaman, Süreklilik ve Değişim
6. Bilim, Teknoloji ve Toplum
7. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal rgtler
8. G, Yönetim ve Toplum
9. Küresel Bağlantılar

ğrenme alanları, bir veya birden fazla akademik disiplin içerebilir. Örneğin; “Birey ve Toplum” ğrenme alanı, psikoloji ve vatandaşlık bilgisini; “Kültür ve Miras” ğrenme alanı, tarih, antropoloji ve vatandaşlık bilgisini; “İnsanlar, Yerler ve çevreler” öğrenme alanı, coğrafya bilgisini; “retim, Tüketim ve Dağıtım” ğrenme alanı,

ekonomiyi; “Gruplar, Toplumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanı, sosyolojiyi, vatandaşlık bilgisini ve hukuku içermektedir. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı ise disiplinler arası öğrenme alanları arasında gösterilebilir (MEB, 2006: 62).

Öğrenme alanları 7. sınıfa kadar devam etmektedir. Bir üniteye birden fazla öğrenme alanı olabilir. 6 ve 7. sınıflarda yedişer ünite bulunmaktadır. Her iki sınıfta da “Zaman, Süreklilik ve Değişim” ve “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanları diğer öğrenme alanlarının içinde düşünülmüştür (MEB, 2006: 62).

2.1.9. Eski (1998) ve Yeni (2004) İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarına Genel Bir Bakış

Toplumlar sosyal bilgiler programını kendi eğitim felsefesine, ihtiyaçlara göre geliştirmektedir. Programların kapsamı da toplumların sosyo-kültürel özelliklerine ve dünyada meydana gelen bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak değişim göstermektedir (Erden, tarihsiz: 9).

Alt yapısı 1940’lı yıllara dayanan ve durağan bir yapıya sahip olan klasik eğitim sistemi, esnek ve dinamik olan bilgi toplumu için uygun görülmemektedir. Eski programda yapılan bazı değişikliklerin reform niteliğinde olmadığı ve doku uyumsuzluğu nedeniyle başarılı sonuçlar veremediği öne sürülmektedir (Semenderoğlu, 2005: 143).

1998 Sosyal Bilgiler Öğretim programı davranışçı yaklaşıma göre oluşturulmuştur. Bu yaklaşımda, bütün, parçalara (ünite ve konulara) bölünerek ele alınmıştır. Ancak insanlar olay ve olguları bütünsel olarak değerlendirme düşüncesi eğilimindedir. 2004 Sosyal Bilgiler yeni programı ise yapılandırmacı yaklaşıma göre hazırlanmış olup, bu programda eski programdan farklı olarak içsel değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır.

Yeni program yapısal olarak değerlendirildiğinde bazı yeni öğeler (öğrenme alanı, örnek etkinlikler, kazanımlar, açıklamalar vb) göze çarpmaktadır. Yeni programda da ünite kavramı bulunmasına karşın, değer, tutum ve becerilerin etkinlikler aracılığıyla kazandırıldığı tematik yaklaşım esastır. Bu yaklaşımda, temalar çerçevesinde oluşturulan etkinlikler sırasında değer, tutum ve becerileri kapsayan

formasyonu, öğrenme-öğretme süreci içinde, öğretmen rehberliğinde, öğrencilerin yapılandırması hedeflenmiştir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Safran (1996) tarafından Ankara’da yapılan araştırma, öğrenci ve öğretmenlerin tarih ders kitaplarını, basım kalitesi ve içerik açısından yeterli bulmadıklarını, ders kitaplarından duydukları rahatsızlığı ortaya koymuştur. Bu çalışmanın sonucu olarak öğretmen ve öğrencilerden alınan cevaplara göre tarih dersinin sorunları tespit edilmiştir. Araştırma bulgularında tarih müfredatları ve müfredatlarda yapılan küçük değişikliklerde dahi tamamen değiştirilen ders kitapları öğretmenler tarafından sorun olarak kabul edilmiştir (Safran, 1996: 16-17).

Tarih ders kitaplarıyla ilgili yapılan bir araştırmada Aydın (1997), Türkiye’deki tarih ders kitaplarının çoğunda fotoğraf, resim ve haritaların renk, çizim ve içerik açısından öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmadığı ve eğitsel amaca hizmet etmediği belirlenmiştir.

Dönmez (1998) yaptığı “Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirmesi ve Ders Kitapları” çalışmada, Türkiye’de halen uygulanmakta olan 1998 sosyal bilgiler müfredatının amaçları ile Amerika Birleşik Devletleri New Hampshire Eyaleti sosyal bilgiler müfredatının amaçlarını karşılaştırmış, sosyal bilgiler dersinin müfredatı ve ders kitapları hakkında genel bir değerlendirmeye yer vermiştir (Dönmez, 2003: 85-95).

Köroğlu (2006) ise, “İlköğretim I. Kademe Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretimi ile İlgili Sorunlar” başlıklı yüksek lisans çalışmasının sonucunda eski öğretim programının konularının geniş kapsamlı olduğu, bu durumunda öğrencileri ezberciliğe yönelttiği; yeni programda konuların hafifletilip, öğrencileri, öğretim etkinlikleri ile aktif hale getirildiği sonucuna ulaşılmıştır (Köroğlu, 2006: 135).

Semenderoğlu ve Gülersoy (2005) tarafından yapılan “Eski ve Yeni (4-5. sınıflar) Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Değerlendirilmesi” adlı çalışma sonucunda yeni öğretim programının nitelik ve ideolojik açıdan öğretmene fazla bağlı olduğu, programın ülkemizin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına uygun olmadığı,

yapılacak düzenlemelerle programın daha verimli hale getirile bileceği sonucuna varılmıştır (Semenderoğlu ve Gülersoy, 2005: 151).

Aslan (2005), tarafından yapılan “Türkiye’de Tarih Eğitiminin Sorunları” adlı çalışmada, ders kitapları ile ilgili olarak; İçeriklerinde çağdaş Türkiye ve Dünya tarihlerine yer verilmediği, Anadolu’nun Roma ve Bizans tarihlerin yok sayıldığı, ders kitaplarının da görsel olarak çok zayıf olduğu sonuçlarına varılmıştır (Aslan, 2005: 106-114).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın yöntemiyle ilgili olarak, araştırmanın modeli ve veri toplama teknikleri konularında açıklamalar yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma “ilköğretim sosyal bilgiler 6. ve 7. sınıflar eski ve yeni öğretim programları ve ders kitaplarında tarih konularını karşılaştırması” konusunu kapsadığı için betimsel doküman analizi çalışmasıdır.

Doküman analizi, yapılacak olan çalışma ile ilgili olan kayıt ve belgeleri toplayıp belirli kural veya sisteme göre kodlayıp inceleme işlemine denir. Doküman analizi belgesel gözlem ya da belgesel tarama olarak da ifade edilmektedir. Doküman analizi sürecinde, araştırmacı çalışmanın amacına yönelik mevcut kaynakları bulur, her bir kaynağı dikkatlice okur, gerekli bilgileri not alır ve notlardan yola çıkarak bazı değerlendirme işlemleri yapar. Bu süreçte en önemli konu araştırmacının kaynaklardaki bilgileri, kaynakta anlatılmak istenilen gibi anlaması ve o doğrultuda kullanılmasıdır. Bu işlemin sonucunda yeni bir bilgiye ulaşılması veya bu yolla bir keşif yapılması zor görülmekle birlikte, daha çok yapılanlardan yola çıkılarak, genel eğilimlerin, farklı düşünce ve fikirlerin varlıkları biraz daha netleşmiş olur (Çepni, 2007: 76-77).

Doküman analizi araştırma çalışmalarında, genel tarama ve içerik çözümlemesi olmak üzere iki farklı amaç için kullanılmaktadır. Genel tarama, literatür tarama olarak da ifade edilmektedir. İçerik çözümlemesi ise daha çok meta-analizle örtüşmektedir (Karasar, 2004:184-185)

3.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırma sırasında verilerin toplanması belgesel tarama yoluyla yapılmıştır. Belgesel tarama var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya denir (Karasar, 2004: 183). Belgesel tarama, belli bir amaca yönelik kaynakları bulma, okuma, kaydetme ve değerlendirme işlemini kapsamaktadır.

Konu ile ilgili literatür taranarak daha önce yapılan çalışmalar, yazılan makale ve eserler gözden geçirilmiş; ilköğretim okulları ile ilgili genelge, yönerge, yönetmelik ve alınan kararlarla birlikte sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitapları da incelenmiştir. Ayrıca eğitimin genelini ilgilendiren planlama, strateji, yöntem ve teknikler, değerlendirme ve materyallerle ilgili makale, kitap ve araştırmalardan faydalanılmıştır. Tüm bu incelemeler düzenli olarak not alınmış ve kaydedilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUM

4.1. Alt Amaçlara Yönelik Bulgular

4.1.1. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Eski ve Yeni Öğretim Programının Özelliklerine Yönelik Bulgular

4.1.1.1. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Eski (1998) Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Genel Özelliklerine Yönelik Bulgular

Eski (1998) Sosyal bilgiler programı, tümevarımsal yaklaşımın benimsendiği Taba-Tyler program geliştirme modeline ve davranışçı öğretim tarzına göre şekillendirilmiştir (Şimşek, 2005:6).

İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programında (T.T.K. Başkanlığının 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı kararı ile kabul edilen) Türk milli eğitiminin genel amaçları, programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalar ve programda uygulanacak ders kitapları belirtilmiştir. Programda sosyal bilgiler dersinin genel amaçları dört başlık altında toplanmış, özel amaçlar ise ünite ve sınıflara göre belirlenmiştir.

Tablo 4.1. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Üniteleri, Amaçları ve Süreleri

Ünite	Amaç	Süre-Saat
Demokratik Hayat	25	18
Coğrafya ve Dünyamız	21	18
Türkiye Tarihi	14	15
Moğollar ve Diğer Türk Devletleri	8	15
Türkiye'miz	30	21
Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu	14	18
Toplam	112	105

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, sosyal bilgiler eski programı, 6. sınıf için toplam altı üniteden oluşmaktadır. Birinci ünite olan “*Demokratik Hayat*” için toplam yirmi beş amaç belirlenmiş ve süre olarak da on sekiz ders saati uygun görülmüştür. İkinci ünite olan “*Coğrafya ve Dünyamız*” için ise toplam yirmi bir amaç belirlenmiş,

öngörülen ders saati sayısı ise on sekiz olmuştur. Programdaki üçüncü ünite olan “*Türkiye Tarihi*” ünitesinde on dört amaca karşılık on beş ders saati öngörülürken, “*Moğollar ve Diğer Türk Devletleri*” ünitesinde sekiz amaca karşılık on beş ders saati öngörülmüştür. Programda beşinci ünite olan “*Türkiye’imiz*” ünitesinde en yüksek amaç sayısı olarak otuz amaç belirtilmiş, bu üniteye ise öngörülen ders saati sayısı yirmi bir saat olarak öngörülmüştür. Son üniteye ise on dört amaç belirtilmiş, bu amaçlara karşılık olarak da on sekiz ders saati ayrılmıştır. Hangi üniteye hangi konuların yer alacağı, Atatürkçülükle ilgili hedef davranış ve konuların ne olacağı ve nerelerde yer alacağı ayrıca belirtilmiştir.

Sosyal Bilgiler eski(1998) programında 7. sınıflar için belirlenen üniteleri, amaçları ve süreleri incelediğimizde 6. sınıf programıyla benzerlikler olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4.2. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Üniteleri, Amaçları ve Süreleri

Ünite	Amaçlar	Süre-Saat
Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri	35	24
İstanbul’un Fethi ve Sonrası	15	24
Avrupa’da Yenilikler	5	6
17. ve 18. yy Osmanlı Devleti	12	18
19. ve 20. yy Osmanlı Devleti	9	12
Osmanlı Kültür ve Uygarlığı	4	6
Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası	22	24
Toplam	102	114

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde, sosyal bilgiler eski programında 7. sınıf ünitelerinin yedi üniteden oluştuğunu görebiliriz. Birinci ünite olan “*Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri*” ünitesi için toplam otuz beş amaç belirlenmiş ve bu ünite için yirmi dört ders saati uygun görülmüştür. Bu ünite en fazla amaç içeren ünite olarak belirlenmiştir. “*İstanbul’un Fethi*” ünitesi için ise on beş amaç belirlenmiş ve birinci üniteye olduğu gibi ders saati olarak on beş saat öngörülmüştür. Üçüncü ünite olan “*Avrupa’da Yenilikler*” ünitesi amaç sayısı ve süresi en az olan ünite olarak tespit

edilmiştir. Bu ünite de beş amaç belirlenirken, ön görülen süre ise altı ders saatidir. “17. ve 18.yy Osmanlı Devleti” ünitesinin amaç sayısı on iki, üniteye ayrılan ders saati sayısı ise on sekiz saattir. Dördüncü ünitenin devamı olan “19. ve 20. yy Osmanlı Devleti” ünitesindeki amaç sayısı dokuz, ders saati sayısı ise on iki saattir. Amaç sayısı en az olan “Osmanlı Kültür ve Uygarlığı” ünitesi için dört amaç belirlenmiş, bu amaçlara altı ders saatinde ulaşılabilceği ön görülmüştür. Son ünite de ise “Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası” yirmi iki amaç belirlenmiş ve yirmi dört ders saati kabul edilmiştir.

6. sınıf programında yer aldığı gibi 7. sınıf sosyal bilgiler programında da hangi konunun nerede yer alacağı, Atatürkçülükle ilgili hedef, davranış ve konuların hangi ünite de bulunacağı ayrıntılı bir şekilde belirtilmiş, programda süre olanakları oldukça düşük seviyeye indirilmiştir.

Türkiye’de 1998’e kadar uygulanan sosyal bilgiler öğretim programı felsefi temeller bakımından ABD’deki programla benzerlik göstermiştir. Fakat, iki ülke arasındaki öğretim yaşantıları arasında genellikle farklılıklar olmuştur. Programın ilkelerindeki çağdaşlıkla Türkiye’deki programların içeriğinin bağdaşmayacak şekilde gereksiz bilgi yığından oluşması bu farklılıkların nedenlerinden birisi olmuştur (Öztürk, Dilek, 2003: 75).

Ülkemizde zorunlu eğitim sürecinin kesintisiz sekiz yıla çıkarılmasıyla birlikte hazırlanan sosyal bilgiler programında daha önceki programda var olan konu tekrarları büyük oranda ortadan kalkmış, ancak yinede öğrenci merkezli eğitime geçilmesi için gerekli altyapı oluşturulamamıştır. Bunun nedenleri arasında programın yıllara yayılarak kapsamının genişletilmesine rağmen, haftalık ders saati dağılımında bu hususları dikkate alan bir değişikliğe gidilmemesi ve sosyal bilgiler ders saatinin bir saat azaltılması olmuştur. Bununla birlikte içeriğin 1968 programına paralel olarak tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi alanlarına ait bilgi yığından oluşması ve hiçbir esnekliğin olmaması programdan istenileni yerine getirememesine neden olduğu söylenebilir.

Programa ulusal ve evrensel tarih dengesi açısından bakıldığında, komşu ülkeler ve Türk dünyası dışındaki ülkelere hiç yer verilmediği görülmektedir. Bu sebeple 1998 sosyal bilgiler programının kendi dışımızdaki kültürleri tanıma ve onlara karşı

hoşgörülü anlayış geliştirme açısından oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Ayrıca programın bilgi, değer ve beceri açısından da pek uyumlu olmadığı, özellikle bilgi boyutunun ön planda olduğu görülmektedir.

Tüm bu ve benzeri sebeplerden dolayı sosyal bilgiler programının geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış; 2004 yılında da ilköğretim yeni programı oluşturulmuştur (Öztürk, Dilek, 2003: 79).

4.1.1.2. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Yeni (2004) Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Genel Özelliklerine Yönelik Bulgular

2006 yılında 6. sınıflar için hazırlanmış olan sosyal bilgiler öğretim programı ve kılavuzu Türk Milli Eğitiminin amaçlarıyla başlamış ve programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalarla devam etmiştir. Sosyal bilgiler yeni öğretim programı 6 ve 7. sınıflar için toplam otuz altı haftada yüz sekiz saatlik bir ders süresi öngörülerek hazırlanmıştır. Yeni öğretim programı 1998 sosyal bilgiler öğretim programıyla hafta ve süre olanakları açısından benzer özellikler taşımaktadır. Ancak eski programda ayrı bir ders olan “vatandaşlık ve insan hakları eğitimi” dersi yeni programda birinci sınıftan itibaren bir ara disiplin olarak ele alınmış, derslerin kazanımlarıyla insan hakları ve vatandaşlık programının kazanımları ilişkilendirilmiş, böylelikle insan hakları ve vatandaşlık programına duyarlı bir program hazırlanmıştır.

Sosyal bilgiler öğretim programının uygulanmasıyla ilgili olarak yapılan açıklamalar, on altı madde de verilmiş, bu maddeler üzerinde de ayrı ayrı açıklamalar yapılmıştır. Eski programa göre daha esnek bir yapıda olan sosyal bilgiler yeni programı; öğretmene, okulun ve öğrencinin bulunduğu çevreye göre etkinlik örneklerini seçme imkanı sunmuş, bununla birlikte öğretmenlere etkinliklerle yol gösterilerek kendi düzenleyebilecekleri etkinliklerle dersi işlemelerine olanak vermektedir.

Hazırlanan yeni programda güncel konulara önem verilmiş, öğrencilerin düşüncelerinin güncel meselelerle meşgul olduğu zamanlarda ve dönem başında planlanan dersin verimli olmadığı düşünüldüğü durumlarda, öğretmenin güncellik ilkesinden hareket etmesine öncelik verilmiştir. Bu bağlamda öğretmene, çevreye ve bulunan sosyal yapının özelliklerine göre güncellik ilkesi gözetilerek ünite sürelerini uzatma veya kısaltma olanağı sunulmuştur.

Programla uygulama boyutuyla ilgili açıklamalardan sonra sınıflara göre 6. ve 7. sınıf öğrenme alanları, üniteleri, kazanımları ve süreleri şu şekilde belirlenmiştir:

Tablo 4.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 6. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri (MEB, 2006:10)

Öğrenme Alanı	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Süre Saat	Oran %
Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	6	12	11
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yeryüzünde Yaşam	7	15	14
Kültür ve Miras	İpek Yolunda Türkler	9	24	23
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ülkemizin Kaynakları	6	18	17
Küresel Bağlantılar	Ülkemiz ve Dünya	5	12	11
Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	5	15	14
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Elektronik Yüzyıl	5	12	10
Toplam		43	108	100

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, 6. sınıf sosyal bilgiler programının yedi üniteden oluştuğunu ve her ünitenin bir öğrenme alanıyla ilişkilendiğini görülmektedir. Programda birinci ünite olan “*Sosyal Bilgiler Öğreniyorum*” ünitesinde kazanım sayısı altı, bu üniteye ön görülen süre ise on iki saat olarak belirlenmiştir. “*Yeryüzünde Yaşam*” ünitesi için ise yedi kazanım belirlenmiş ve bu ünite için on beş ders saati öngörülmüştür. Programdaki üçüncü ünite olan “*İpek Yolunda Türkler*” ünitesi hem kazanım hem de ders saati bakımından en uzun ünite. Bu ünite için dokuz kazanım belirlenmiş ve yirmi dört ders saati öngörülmüştür. Bir başka ünite olan “*Ülkemizin Kaynakları*” için altı kazanıma karşılı, on sekiz ders saati uygun görülmüştür. “*Ülkemiz ve Dünya*”, “*Demokrasinin Serüveni*” ve “*Elektronik Yüzyıl*” üniteleri için beşer

kazanım belirlenmiş, bu üniteler için de sırayla on iki, on beş ve on iki ders saati öngörülmüştür.

Tablodan da sadece “*Kültür ve Miras*” öğrenme alanında olan “*İpek Yolunda Türkler*” ünitesinin tamamı tarih konularından oluşmuştur. Ancak eski program ve ders kitabında tarih konulu ünite sayısı üç tür.

2007-2008 eğitim öğretim yılında tüm ilköğretim okullarında uygulamaya konulan 7. sınıf sosyal bilgiler programını incelendiğinde karşımıza çıkan öğrenme alanı, ünite, kazanım ve uygulanacak süre ise şu şekilde belirlenmiştir:

Tablo 4.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 7. Sınıf Öğrenme Alanları, Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

Öğrenme Alanı	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Süre Saat	Oran %
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	6	12	11
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	5	12	11
Kültür ve Miras	Türk Tarihine Yolculuk	8	27	25
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	6	18	17
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	5	12	11
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	5	12	11
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	4	15	14
Toplam		34	108	100

Tablo incelendiğinde 7. sınıf sosyal bilgiler programında ilk ünitenin “*İletişim ve İnsan İlişkileri*” olduğunu görülmektedir. İlk ünitenin kazanım sayısı altı, ders saati sayısı ise on iki saat olarak belirlendiği görülmektedir. “*Ülkemizde Nüfus*” ünitesinin kazanım sayısı beş, ders saati sayısı için ön görülen süre ise on iki saattir. Programda üçüncü ünite olan “*Türk Tarihine Yolculuk*” ünitesinin kazanım sayısı ve süresi en çok

olan ünite olduğu dikkati çekmektedir. Bu ünitenin kazanım sayısı sekiz olarak belirlenirken, üniteye ayrılan süre ise yirmi yedi saat olarak öngörülmüştür. “*Ekonomi ve Sosyal Hayat*” ünitesine baktığımızda kazanım sayısının altı, öngörülen sürenin ise on sekiz saat olduğunu göre biliriz. 4. ve 5. ünite olan “*Zaman İçinde Bilim*” ve “*Yaşayan Demokrasi*” ünitelerinin kazanım sayıları ve süreleri birbirine eşittir. Her iki ünite için kazanım sayıları beş, süreleri için ise on iki saat olarak belirlenmiştir. Programdaki son ünite olan “*Ülkeler Arası Köprüler*” için ise dört kazanım belirlenmiş, on beş saatlik bir süre ön görülmüştür.

Programda bulunan öğrenme alanı, kazanım, değer, beceri gibi kavramların ne olduğu, neleri ifade ettiği belirtilmiş; programın kullanımını kolaylaştırıcı sembol ve işaretler kullanarak anlatım daha da kolaylaştırılmıştır. Sosyal bilgiler yeni programı davranışçı yaklaşımdan uzak olup, bireyin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleriyle birlikte, yaşadığı çevreyi de dikkate alacak şekilde yapılandırılmıştır. Benimsenen bu yeni yaklaşımla program öğrenci ve etkinlik merkezli özelliği ile ön plana çıkmaktadır.

Hazırlanan yeni programın kazanımları ile eşleşen Atatürkçülük konuları 4. ve 5. sınıfta olduğu gibi, 6. ve 7. sınıflar için de ayrı ayrı verilmiştir. Ayrıca öğretim programı ile eşleşen ara disiplin alan kazanımları tablo halinde verilmiş, kullanılması ön görülen ünitelerle ilgili etkinlikler, beceriler, kazanımlar ve kullanılacak materyaller de belirtilmiştir.

4.1.1.3. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Eski ve Yeni Sosyal Bilgiler Öğretim

Programlarının Genel Çerçeve ve Benzerlik ve Farklılıklarına Yönelik Bulgular

Sosyal bilgiler eski programını incelendiğinde genellikle tek disiplinli ve vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımını benimsediğini görebiliriz. Sosyal bilgiler yeni programı ise “Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler” ve “Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler” yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmıştır (Semenderoğlu, 2005: 144).

Program deseni yönünden eski program daha çok tek disiplinli ve kısmen çok disiplinli program desenini yansıtırken, yeni program çok disiplinli ve disiplinler arası program desenine göre şekillenmiştir. Bu duruma örnek olarak eski ders programdaki

ünitelerin sadece tarih ya da sadece coğrafya konularını içermesi gösterilebilir. Bununla birlikte her iki program da yapısal açıdan farklı görülmektedir.

Eski programla yeni programın bazı özelliklerinin tam örtüşmediği söylenebilir. Örneğin, 6. sınıf sosyal bilgiler dersi eski programında özel amaç sayısı yüz on iki olarak belirlenmişken; sosyal bilgiler yeni programında özel amaç sayısının karşılığı olarak kazanım sayısı değerlendirildiğinde, kazanım sayısının kırk üç'e düştüğü söylenebilir. Eski programda ünite sayısı altı iken, bu sayı yeni programda bir fazlalaştırılmış ve sayı yediye çıkarılmıştır. Ayrıca eski Programda Etkinlik örneklerine yer verilmemişken, yeni programda elli altı etkinlik bulunmaktadır.

Tablo 4.5. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski ve Yeni Öğretim Programının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması

6.Sınıf Sosyal Bilgiler Eski Programı			6. Sınıf Sosyal Bilgiler Yeni Programı		
Özel Amaç Sayısı	112		Kazanım Sayısı	43	
Ünite Sayısı	6		Ünite Sayısı	7	
Konu Sayısı	Ana Konu Başlığı	32	Konu sayısı	Ana Konu Başlığı	56
	Alt konu başlığı	70		Alt konu başlığı	11
	Toplam Konu Başlığı	102		Toplam Konu Başlığı	67
			Etkinlik sayısı	56	

Benzer şekilde 7. sınıf sosyal bilgiler eski programında yüz iki olan özel amaç sayısının karşılığı olarak yeni programda otuz dokuz kazanım sayısı görülmektedir. Eski ve yeni programlardaki ünite sayılarında ise bir değişiklik olmamış, ünite sayısı yedi olarak kalmıştır.

Tablo 4.6. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski ve Yeni Öğretim Programının Bazı Değişkenler Açısından Karşılaştırılması

7.Sınıf Sosyal Bilgiler Eski Programı			7. Sınıf Sosyal Bilgiler Yeni Programı		
Özel Amaç Sayısı	102		Kazanım Sayısı	39	
Ünite Sayısı	7		Ünite Sayısı	7	
Konu Sayısı	Ana Konu Başlığı	24	Konu sayısı	Ana Konu Başlığı	36
	Alt konu başlığı	60		Alt konu başlığı	20
	Toplam Konu Başlığı	84		Toplam Konu Başlığı	56
			Etkinlik sayısı	71	

Yeni programı kapsam olarak incelediğimizde birtakım değişikliklerden söz edebiliriz. Örneğin 7. sınıflarda okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi kaldırılmış, daha önceden bahsettiğimiz gibi bu dersle ilgili konular ilköğretimdeki bütün sosyal bilgiler derslerine yayılmıştır. Bu durum sosyal bilgiler ders yükünü daha da ağırlaştırmış, içerik artarken ders saati sayısında değişiklik olmamıştır.

Yeni programdaki “Öğrenme Alanı” kısmı önemli değişikliklerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenme alanı içeriğin düzenlenmesi ve şekillenmesinde etkili olan yapısal bir değişikliktir. Sosyal bilgiler yeni programında dokuz öğrenme alanı bulunmaktadır. 4 ve 5. sınıflarda “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı diğerleri içinde ele alındığından, bu sınıflarda sekiz öğrenme alanı kullanılmıştır.

Sosyal bilgiler dersi yeni programındaki değişikliklerden birisi de “*kazanım*” ögesidir. Eski programda “*amaç*” olarak belirlenen kısım, yeni programda kazanım olarak adlandırılmıştır. Etkinlik örnekleri ve açıklamalar ise yeni programda karşımıza çıkan yeni uygulamalar arasında yer almaktadır. Hazırlanan yeni programda dersin işlenişi etkinlik temellidir. Programda belirtilen “*Etkinlik Örnekleri*” öğretmenlere

rehber olup, öğrenciler programın kazanımlarının aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Açıklamalar bölümü ise kazanımlar, etkinlikler, üniteler ve diğer dersleri ilişkilendiren yol gösterici ifadeler içermektedir.

Sosyal bilgiler eski programında ünite başlıkları ve konu başlıklarının vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımını yansıttığı söylenebilir. Bu programda hazırlanan içerik de öğrenciyi pasif, öğretmeni aktif kılan öğretmen merkezli bir yapıdadır. Yeni programda ise öğrenciyi merkeze alıp, öğrenme etkinliklerini kullanarak hedeflere ulaşmaya çalışılmıştır. Bu durum, yeni programın bilimsel araştırma, yaratıcı düşünme ve keşfetme gibi üst düzey düşünme becerileri ön planda tutulmasıyla ilgilidir. Programda uygulanan etkinlikler sürecinde, ayrıntının öğrenci tarafından fark edilmesi beklenmektedir. Yeni programın olumlu sayılabilecek yönlerinden biri de öğrenci merkezli oluşunun, öğrenciler arasında ve öğrenciyle öğretmen arasındaki etkileşimi arttırmasıdır.

Programları değerlendirme boyutu açısından ele alındığında eski programın sonuca yönelik değerlendirme sistemini benimsediğini görebiliriz. Yeni programda ise sonucun yanı sıra, öğrenme ve öğretme etkinlikleriyle ortaya çıkan süreç de önemlidir ve değerlendirme için veri sayılabilir. Yeni programda kullanılan değerlendirme amaçları ve yöntemleri de eski programdakinden farklıdır. Bu farklılıklara örnek olarak öğrenci ürün dosyaları, gösteriler, proje görevleri ve çoktan seçmeli testler gösterilebilir.

Eski programda 6, 7 ve 8. sınıfların üniteler ve konularını incelediğimizde alt sınıflardaki konuların genişletilerek tekrarlanmasından oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu duruma bir örnek verecek olursak, 7. sınıflarda birinci ünite olan “*Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri*” ünitesi, daha önce fazla ayrıntıya girmeden verilen sunulan “*İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım*” ünitesinin genişletilmiş halidir. Yine eski programda 5. sınıflardaki 2. ünite olan “*Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?*” ünitesi, 8. sınıf İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde kapsamı genişletilerek ve daha ayrıntılı ele alınmıştır. Diğer taraftan yeni öğretim programındaki üniteleri incelendiğinde farklı sınıflardaki ünite ve konular arasında ilişki kurulurken konu tekrarına gidilmemiştir.

İçeriğin oluşturulmasıyla ilgili olarak her iki programında “Genişleyen Çevreler” yaklaşımını benimsediği söylenebilir. Bununla birlikte sosyal bilgiler yeni programında

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı içeriğın şekillenmesinde etkili olmuştur. Eski ve yeni programda içeriğın şekillenmesinde sarmal ve genişleyen çevre program yaklaşımı birlikte kullanılmıştır (Semenderoğlu, 2005: 147).

4.1.2. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski Öğretim Programında Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular

4.1.2.1. İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski Öğretim Programında Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular

Sosyal bilgiler dersi eski (1998) öğretim programında toplam altı üniteden üçü tarih konuları içermektedir. Bunlardan ilki 3. ünite olan “*Türkiye Tarihi*” ünitesinin ana konu başlıkları şöyle sıralanmıştır:

- A- Türklerin Anadolu’yu Yurt Edinmeleri
- B- Anadolu Selçuklu Devleti
- C- Anadolu Türk Beylikleri
- D- Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Kültür ve Uygarlığı

Bu ünitenin özel amaçları ise şöyle belirlenmiştir:

1. Türkiye Tarihi ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi
2. Türklerin Anadolu’yu yurt edinmeleriyle ilgili olgular bilgisi,... olguları açıklayabilme
3. Malazgirt Meydan Savaşının önemini kavrayabilme
4. Anadolu’da kurulan ilk Türk devletlerini tanıyabilme
5. Anadolu’da kurulan ilk Türk devletlerinin Türk tarihi bakımından önemini kavrayabilme
6. Anadolu Selçuklu Devleti ile ilgili olgular bilgisi
7. Anadolu Selçuklu Devleti ile ilgili olguları açıklayabilme
8. Anadolu Türk Beyliklerini tanıyabilme
9. Anadolu Türk Beyliklerinin Türk Tarihi bakımından önemini kavrayabilme
10. Türkiye Tarihi ünitesiyle ilgili haritaları okuyabilme
11. Anadolu Selçukluları ve beylikler döneminde Türk denizciliğinin özellikleri bilgisi
12. Anadolu Selçukluları dönemindeki kültür ve uygarlığın özellikleri bilgisi

13. Beylikler döneminde kültür ve uygarlığın özellikleri bilgisi

Görüldüğü gibi bu üniteyle ilgili verilen özel amaç sayısı on altı olup büyük çoğunluğu ise bilgi düzeyindedir.

6. sınıf sosyal bilgiler dersinde tarihle ilgili diğer ünite ise “*Moğollar ve Diğer Türk Devletleri*” ünitesidir. Bu ünite toplam yedi ana konu başlığından oluşmaktadır. Bu konu başlıkları ise şöyle sıralanmıştır:

- A- Moğollar
- B- Altınordu Devleti
- C- Timur Devleti
- Ç- Babür Devleti
- D- Akkoyunlular
- E- Karakoyunlular
- F- Moğollar ve Diğer Türk Devletlerinde Kültür ve Uygarlık

Yukarıda sıraladığımız konu başlıkları için ise şu özel amaçlar belirlenmiştir:

1. Moğollar ve diğer Türk devletlerinde geçen kavramların anlam bilgisi
2. Moğollar ve diğer Türk devletleri ile ilgili olgular bilgisi
3. Moğolların Anadolu’nun Türkleşmesine olan etkilerini kavrayabilme
4. Moğollar ve diğer Türk devletleri ile ilgili olguları açıklayabilme
5. Moğol yayılmasının Anadolu’ya olan etkilerini kavrayabilme
6. Moğollar ve diğer Türk devletlerindeki kültür ve uygarlığın özellikleri bilgisi
7. Moğollar ve diğer Türk devletleri ile ilgili haritaları okuyabilme

Bu ünite de diğer ünite de olduğu gibi bilgi ve kavrama düzeyinde olan, yapısal olarak birbirine benzeyen özel amaçlar kullanılmıştır.

6. sınıf sosyal bilgiler ders programında tarihle ilgili son ünite programında 6. ve son ünitesi olan “*Osmanlı Devletinin Kuruluşu*” ünitesidir. Bu ünite de ise sadece iki ana konu başlığı bulunmaktadır. Bu konular ise şöyle sıralanmıştır:

A- Osmanlı Devleti'nin Kurulduğu sırada Anadolu ve Balkanların Siyasal Durumu

B- Osmanlı Devletinin Kuruluşu

Yukarıdaki gibi belirlenen konu başlıkları için kullanılan özel amaçlar ise şunlardır:

1. “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu” ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi
2. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu sıralarda Anadolu'nun durumu bilgisi
3. Osmanlı Devleti'nin kurulduğu sıralarda Balkanların durumu bilgisi
4. Kayı'ların Anadolu'ya gelişi ile ilgili olgular bilgisi
5. Osmanlı Devletinin kuruluşu ile ilgili olgular bilgisi
6. Osmanlı Devletinin kuruluşu ile ilgili olguları açıklayabilme
7. Osmanlı Devleti ile Anadolu Türk Beylikleri arasındaki ilişkileri kavrayabilme
8. Ankara Savaşı ile ilgili olgular bilgisi
9. Ankara Savaşı ile ilgili olguları açıklayabilme
10. Balkanlardaki ilerlemelerle ilgili olgular bilgisi
11. “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu” ünitesi ile ilgili haritaları okuyabilme

4.1.2.2. İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Eski Öğretim Programında Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular

Programda toplam yedi üniteden beşi tarih konularından oluşmaktadır.

7. sınıf sosyal bilgiler programını ikinci ünitesi olan “*İstanbul'un Fethi ve Sonrası*” ünitesinin ana konu başlıkları şöyle sıralanmıştır:

- A- İstanbul'un Fethi, Nedenleri ve Sonuçları
- B- Osmanlı Devleti'nin Batıdaki İlerlemeleri
- C- Osmanlı Devleti'nin Denizlerdeki İlerlemeleri
- Ç- Osmanlı Devletinin Doğuda ve Güneydeki İlerlemeleri

Bu üniteye ait özel amaçlar ise şu şekilde belirlenmiştir:

1. İstanbul'un fethi ve sonrası ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi
2. İstanbul'un fethi ile ilgili olgular bilgisi ve bunları açıklayabilme
3. Osmanlı Devleti'nin batıdaki ilerlemeleri ile ilgili olguları açıklayabilme
4. Atatürkçülüğün tanımı, önemi ve niteliklerini kavrayabilme
5. Osmanlı Devleti'nin batıdaki ilerlemeleri ile ilgili olgular bilgisi
6. Osmanlı Devleti'nin batı ile ilişkileriyle ilgili olgular bilgisi
7. Osmanlı-Avusturya ilişkilerini kavrayabilme
8. Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki ilerlemeleri ile ilgili olgular bilgisi
9. Osmanlı Devleti'nin denizlerdeki ilerlemeleri ile ilgili olguları açıklayabilme
10. Osmanlı Devleti'nin doğuda ve güneydeki ilerlemeleri ile ilgili olgular bilgisi
11. Batıda, doğuda ve denizlerdeki gelişmelerde Osmanlı padişahlarının rolünü açıklayabilme

7. sınıf sosyal bilgiler programında üçüncü ünite olan “*Avrupa’da Yenilikler*” ünitesi toplam yedi ana konu başlığından oluşmaktadır. Bu konu başlıkları ise şu şekilde sıralanmıştır:

- A- Yeni Buluşlar ve Sonuçları
- B- Keşifler ve Sonuçları
- C- Rönesans
- D- Reform
- E- Aydınlanma Çağı
- F- Akılcılık ve Bilim

Bu üniteye ait özel amaçlar ise aşağıda belirtildiği gibi sıralanmıştır.

1. Avrupa’da yenilikler ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi
2. Avrupa’da yenilikler ile ilgili olgular bilgisi
3. Avrupa’da yeniliklerle ilgili olguları açıklayabilme
4. Avrupa’daki yeniliklerin önemini kavrayabilme
5. Avrupa’da yeniliklerin yapıldığı ülkeleri özellikleri ile kavrayabilme
6. Avrupa’da yeniliklerin yapıldığı ülkeleri özellikleri ile açıklayabilme

7. sınıf sosyal bilgiler programında 4. ünite “17 ve 18. yüz yıllarda Osmanlı Devleti”dir. Bu ünite toplam iki ana konu başlığından oluşmuştur. Bu konular ise şunlardır:

A- 17. Yüzyılda Osmanlı Devleti

B- 18.Yüzyılda Osmanlı Devleti

Bu ünite için belirlenen özel amaçlar ise aşağıda belirlenmiş amaçlardan oluşmuştur.

1. 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi
2. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ilgili temel olgular bilgisi
3. 17. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ilgili temel olguları açıklayabilme
4. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ilgili temel olguları açıklayabilme
5. Yenileşme hareketleri ile ilgili temel olgular bilgisi
6. Yenileşme hareketleri ile ilgili temel olguları açıklayabilme
7. 17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı Devleti ünitesiyle ilgili haritaları okuyabilme

Bu ünite 4. ünitenin devamı olan “19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti”dir. 4. üniteyle benzer konu başlıkları ve özel amaçlardan oluşmuştur. Bu ünitenin konu başlıkları ise:

A- 19. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti

B- 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Yıkılışı

Ünitenin özel amaçları ise şu şekilde belirtilmiştir.

1. 19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı Devleti ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi
2. Fransız İhtilali ile ilgili olgular bilgisi
3. Fransız İhtilali ile ilgili olguları açıklayabilme
4. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ilgili temel olgular bilgisi
5. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ilgili temel olguları açıklayabilme

6. 19. yüzyılda yenileşme ve demokratikleşme çabaları ile ilgili temel olgular bilgisini verme ve açıklayabilme
7. 20. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ilgili temel olgular bilgisi
8. 20. yüzyılda Osmanlı Devleti ile ilgili temel olguları açıklayabilme
9. 19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı Devleti ünitesi ile ilgili haritaları okuyabilme

Tarih konularını içeren son ünite olan “*Osmanlı Kültür ve Uygarlığı*” ünitesinin konu başlıkları ise şöyle sıralanmıştır.

A- Devlet Yönetimi

B- Hukuk Sistemi ile Sosyal ve Ekonomik Yaşam

C- Eğitim, Öğretim, Bilim ve Sanat

Bu ünitenin özel amaçları:

1. Osmanlı kültür ve uygarlığı ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi
2. Osmanlıda devlet yönetiminin özellikleri bilgisi
3. Osmanlıda hukuk sistemi ile sosyal ve ekonomik hayatın özellikleri bilgisi
4. Osmanlılarda eğitim, öğretim, bilim ve sanatın özellikleri bilgisi

Yukarıda belirttiği üzere sosyal bilgiler 6 ve 7. sınıflar öğretim programında tarih konularını içeren toplam ünite sayısı sekizdir. Her iki sınıf için hazırlanan programlarda dikkati çeken husus konu başlıklarının ilgi çekicilikten uzak ve birbirine benzer oluşudur. Konuların ayrıntıları alt başlıklar altında ayrıca belirtilmiştir. Aynı zamanda üniteler için belirlenen özel amaçlar ile konu başlıklarında görülen benzerlik dikkati çekmektedir.

4.1.3. İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yeni Öğretim Programında Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular

4.1.3.1. İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yeni Öğretim Programında Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca hazırlanan sosyal bilgiler yeni programı ve kılavuzunda 6. sınıf üniteleri içerisinde tarih ünitesi olarak kabul edebileceğimiz ünite “Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki “İpek Yolu’nda

Türkler” ünitesidir. Bununla birlikte “Yeryüzünde Yaşam” ve “Demokrasinin Serüveni” ünitelerinin bazı konularının da tarih içerikli olduğunu görebiliriz.

“*İpek Yolu’nda Türkler*” ünitesinin konuları ise şu şekilde sıralanmıştır:

- A- Doğu ile Batı Arasındaki Köprü
- B- İlk Türk Devletleri
- C- Yazıtlardaki Uygarlık
- Ç- Uygarlığa Adını Verenler
- D- Yeni Bir Din
- E- Cebelitarık’ın İki Yakası
- F- Türklerin Yeni Yaşamı
- G- Orta Asya’dan Anadolu’ya
- H- Geleneklerimiz Göreneklerimiz (MEB, 2006:8)

Bu üniteye ait kazanımlar ise şunlardır:

1. İpek Yolu’nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark eder.
2. Günümüz Türk Silahlı Kuvvetlerini ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk Silahlı Kuvvetlerinin önemini ve görevini kavrar.
3. Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya İlk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.
4. Orta Asya İlk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.
5. Görsel ve yazılı materyallerden yararlanarak İslamiyet’in ortaya çıkışı ve yayılışını inceler.
6. Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.
7. Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak ilk Türk-İslam devletlerinin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.

8. Orta Asya ilk Türk Devletleri ve Türk İslam Devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıtlar gösterir.

9. Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir (MEB, 2006: 15).

4.1.3.2. İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Yeni Öğretim Programında Yer Alan Tarih Üniteleri ve Amaçlarına Yönelik Bulgular

7. sınıf sosyal bilgiler programında tarih ünitesi olarak adlandırabileceğimiz ünite “*Türk Tarihine Yolculuk*” ünitesidir. Diğer ünitelerde de tarihle ilgili konular yer almıştır. Bu ünite aşağıdaki konu başlıklarından oluşmuştur.

- A- Anadolu, Ana Yurt
- B- Kuruluş
- C- Osmanlı Devleti Yeni Başkentinde
- Ç- Farklı kültürler Bir Arada Yaşadı
- D- Yolumuz Sivas’a Düştü
- E- Etkiledik, Etkilendik Ama Nasıl?
- F- Seyyahların Gözünden Osmanlı Kültürü
- G- Yenilikler ve Osmanlı Devleti

Kültür ve Miras öğrenme alanına göre şekillenmiş olan bu ünitenin kazanımları şunlardır:

1. Türkiye Selçukluları Döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu’nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir.
2. Osmanlı Devleti’nin fethi ve mücadelelerini Osmanlıda ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir.
3. Kanıtlara dayanarak Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkışını etkileyen faktörleri ortaya çıkarır.
4. Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar gösterir.
5. Şehir incelemesi yoluyla Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder.

6. Osmanlı, Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder.
7. Seyahatnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir.
8. Osmanlı Devleti'nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle, toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.

Sosyal bilgiler dersi yeni programında konulara baktığımızda bu konuların aynı zamanda derste yapılacak olan etkinlikleri yansıttığı söylenebilir. Bununla birlikte bir öğrenme alanı birden fazla üniteye bulunabildiğinden; diğer ünitelerde de tarihle ilgili konuları varlığından söz etmek yanlış olmayacaktır.

4.1.4.İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski Ders Kitapları İle İlköğretim 6.ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Yeni Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularının Benzerlik ve Farklılıklarına Yönelik Bulgular

Tarih eğitimi ve tarih ders kitapları vatandaşlık eğitiminin önemli parçalarını oluşturmaktadır. Ancak ülkemizde hazırlanan ders programları, bu programlara göre hazırlanmış tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarını incelediğimizde, bu denli önemli görevleri olan unsurların işlevselliğinin ne kadar zayıf olduğunu görebiliriz.

Ertürk'ün ifadesine göre; çocuğun ilk ve orta öğretimde diğer dersler içinde tarihten neler öğrenmesi; neler kazanması, ne tür bilgilerle karşılaşması ve bu bilgilerin dünya sorunlarıyla ilgili bağlantılarının neler olması gerektiği bu konuyla ilgili sorunlardandır (Ertürk, 1995:244).

Bir diğer nokta ise, ilköğretim birinci kademedan başlayıp, liseye dek uzanan eğitim sürecinde kullanılan tarih ders kitaplarının “biz” merkezli ve duygusal bir anlatım ile sürekli haklılığımızın, mükemmelliğimizin temasının işlendiği; başarısızlıklarımızın çeşitli mazeretlerle kapatılmaya çalışıldığı; bilimsel alanda üretilen yeni yaklaşım ve bilgileri içermediği; ezberciliği özendirici ve bilginin yoğun olarak sunulduğu eski programlarda ortak sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kabapınar, 2003: 327).

Öğrencilerin önüne Edirne'den Van'a kadar tek bir tarih kitabı ya da içerikleri aynı birçok tarih kitabının konması da önemli bir yanlışlıktır. Tarih konularının tek tip

ders kitapları yerine, Milli Eğitim Bakanlığınca onaylanan tarihsel öykülerin, yerel tarih konularının yer aldığı küçük kitapçıkların sayıları çoğaltılmalı ve her yörede bunlardan istenilen sayıda, çevreye uyumlu olanların seçilip okutulmasına izin verilmelidir. Sonuç olarak bunların tümünün ya da her birinin ulusal tarih bilincini, barışı, hoşgörüyü, ülke ve ulus bütünlüğünü, demokrasiyi işleyen öğelerden örülmüş olmaları önemlidir (Sakaoğlu, 1998: 150).

Tüm bu sorunların yanında, geçmişte var olan ülkelerin sınırları içerisinde yöneticilerden başka insanların yaşamıyormuş hissini uyandıracak tek boyutlu bir padişah tarihi, geçmişte yaşamış insanların sadece savaştıkları izlenimini veren ve savaş kültürünü kutsayan bir savaşlar dizisi halini almış program, tarih adı altında öğrencilere sunulmaktadır. Bu çerçevede tarih eğitimi, yaşam içerisinde neden gerekli olduğu ve nasıl kullanılacağına yönelik tatmin edici gerekçelerin bulunmadığı bir bilgi yığını niteliğindedir. Tarih ders kitaplarında karşılaştığımız ciddi yanılgılardan birisi kronoloji Öğrencilerin zevk alarak tarih olaylarını kendi hayal ve algılama dünyalarında istedikleri yere oturtmaları bu sebeple çok güçtür. Örneğin, ilkokul öğrencilerinden zaman şeridi üzerinde ilk çağ, orta çağ ve yeniçağın başlama ve bitişlerini göstermeleri ve bunları kavramaları istenir. Bu, çağların başlaması ve bitişlerinin birer süreç değil, anlık bir olay olduğu düşüncesine kapılmalarına sebep olur (Sakaoğlu, 1998: 99).

Ders kitaplarındaki önemli sorunlardan bir diğeri de kavramlar ve kavram öğretimidir. Öğrencilerin seviyesine uygun olmayan ve örneklerle açıklanmayan kavramlar, öğrencilerin derse olan bakış açısını daha da daraltmaktadır. Bu sebeple kavramların yerinde kullanılması, kavramların anlatımının zenginleştirilmesi ve kolaylaştırılması gerekmektedir.

Sonuç olarak Türk eğitim sisteminde ders kitapları bir öğretim materyalinden çok uzak, eğitimin temelini oluşturan ve mutlak doğrulardan meydana gelmiş bir nitelik kazanmıştır. Çağdaş dünyada ise ders kitabı, sadece bilgiyi sunan ve bunları etkinlikler ile ilişkilendirerek öğretim ortamlarına derinlik sağlayan niteliktedir (Kabapınar, 2003: 330). Ülkemizde bu nitelikteki ders kitapları 2004 yılından itibaren uygulanmaya konan yeni öğretim programıyla sağlanmaya çalışılmaktadır.

4.1.4.1. İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularına Yönelik Bulgular

Eski programa göre hazırlanmış ders kitaplarını incelediğimizde, tarih yazıcılığı olarak yer-zaman, sebep-sonuç ilişkileri üzerinde duran ve çağımızdaki bilimsel tarih anlayışını yansıtan “Neden Nasılcı” anlayışla yazılmıştır. Bu anlayışta olaylar olduğu gibi nakledilmekle kalmaz, tenkit yapılarak gerçeklere ulaşılmaya çalışılır. Yer-zaman, sebep-sonuç ilişkileri üzerinde durularak tarihi olaylar aydınlatılmaya çalışılır. Bu yaklaşımla Türk tarihinin araştırılması sonucu ortaya çıkan ve genel geçerlik kazanmış bilgiler ilköğretim 4. sınıftan itibaren sosyal bilgiler ders kitaplarına yerleştirilmiştir.

2005 yılında MEB tarafından basılan Güler Şenünver, Dr. Ezdihar Karabulut ve diğerleri tarafından yazılan sosyal bilgiler ders kitabını incelendiğinde tarih konu içerikli üniteler olarak 3. ünite “*Türkiye Tarihi*”, 4. ünite “*Moğollar ve Diğer Türk Devletleri*” ve 6. ünite olan “*Osmanlı Devletinin Kuruluşu*” karşımıza çıkmaktadır.

“Türkiye Tarihi” ünitesini incelendiğinde, birçok konu başlığı ve alt başlıklardan oluştuğunu görebiliriz. Kronolojiye uygun olarak sıralanan konuların oldukça yüklü içeriğe sahip olduğu; sıkıştırılmış konulardan oluştuğu dikkat çekmektedir. Bu konuların sunumuna bakıldığında öğrencilerin ilgisini ve dikkatini çekmekten çok bilimsel bir dil kullanıldığı görülmüştür. Konuların sunumunu ve anlaşılmasını kolaylaştıran resimlerin ve haritaların renkli, açıkça görülebilen ancak 6. sınıf öğrencisinin ilgisini çekmekten uzak olduğu söylenebilir. Üniteye hazırlık amaçlı sorulmuş hazırlık soruları incelendiğinde, bu soruların beş klasik sorudan oluştuğu, ünite sonu değerlendirme sorularının da benzer şekilde hazırlanmış on klasik sorudan oluştuğunu görebiliriz. Ayrıca ünitenin sonunda da ünitedeki içerikle ilişkili olarak dönemin mimari eserlerini anlatan okuma parçası bulunmaktadır.

Sosyal bilgiler eski ders kitabında bulunan bir diğer tarih ünitesi ise “*Moğollar ve Diğer Türk Devletleri*”dir. Aynı üslupla aktarılan konular öğrencilerin ihtiyaçlarında uzak, bilgi yığınlarından oluşmaktadır. Konuların içeriğinde siyasi tarih en önemli unsur olarak belirlenmiştir. Ayrıca konunun öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak için hazırlanan harita, resim ve diğer görseller de yetersiz kalmıştır. Sunulan haritalar incelendiğinde devletlerin sınırlarının net olmadığı, bu durumda öğrencilerin

haritalar üzerinde sağlıklı yorumlar yapmalarını engellediği söylenebilir. Yine bu nitede kültür ve uygarlık konu başlıklarının da öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınmadan sunulduğu görülmüştür. Bu ünite de beş adet klasik hazırlık sorusu ve on adet klasik değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Bu ünitenin sonunda da “*Türk ve Moğollar*”, “*Tac Mahal*” başlıklı okuma parçaları bulunmaktadır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında karşılaştığımız bir diğer ünite “*Osmanlı Devletinin Kuruluşu*” dur. Kitabın da son ünitesi olan bu ünite Osmanlı Devletinin kurulduğu sırada Anadolu ve Balkanların siyasi durumunu ve Osmanlı Devletinin kuruluşunu anlatan alt başlıklar bulunmaktadır. Bu ünite de dikkat çekici sorun kronoloji yanılgısıdır. 3. ünite de bulunan Anadolu Türk Beylikleri konusunda Osman Oğulları Beyliğinden söz edilmiş, 4. ünite de Akkoyunlu Devleti sunulurken Osmanlı Devletiyle “Yükseliş” döneminde yapılan Otlukbeli savaşı anlatılmış ve son ünite de Osmanlı Devletinin Kuruluşu anlatılmıştır. Diğer ünitelerde olduğu gibi siyasi ve askeri tarih sadece yazılı anlatımla sunulmuş, beylikten devlete geçiş sürecine değinilmemiştir. Bu ünite de kullanılan haritalar konunun anlaşılmasını kolaylaştıran nitelikteyken, kullanılan diğer görsellerin dönemi tam olarak yansıtmadığı söylenebilir. Bu ünite de değerlendirme soruları klasik ve cevapları kitabın içinde bulunan sorulardan oluşmuştur.

Yukarıda açıklandığı üzere sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabındaki eksiklikler daha çok konuların sunumunda kullanılan üslup, konuların içeriği ve kronolojiden kaynaklanmaktadır. 1998 programında kullanılmış olan sosyal bilgiler ders kitapları geleneksel ders kitabı özelliğini yansıtmaktadır. Bu geleneksellik özellikle tarih ünite ve konularında daha da hissedilmektedir. Bu özelliğe sahip ders kitaplarının temel amacı ulusallık bilincini geliştirmektir. Bölgesel ve evrensellikten uzak konu içerikleriyle bezenmiş olan, devlet ideolojisini hissettirmeye çalışan bir yapıdadır. Ayrıca bu tür ders kitaplarındaki konular siyasi tarih ağırlıklı olup, bu konular da didaktik bir üslupla aktarılmaya çalışılmaktadır. Geleneksel özelliğe sahip ders kitapları öğrencinin öğretim sürecine katılmalarını zorlaştırmakta, öğretim öğretmen merkezli hale gelmektedir (Höpken, 2002: 46-47). Avrupa’da 1960’lı yıllarda değiştirilmeye başlanan bu tür ders kitapları ülkemizde ancak 2004 yılında hazırlanan programla birlikte değiştirilmiştir.

4.1.4.2. İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Yeni Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularına Yönelik Bulgular

Sosyal bilgiler yeni öğretim programı doğrultusunda hazırlanan ders kitabını incelendiğinde “*Kültür ve Miras*” öğrenme alanındaki “*İpek Yolunda Türkler*” ünitesinin tarih konularından oluştuğunu görebiliriz. Bununla birlikte “*Yeryüzünde Yaşam*” ünitesinin bazı konularının da tarih içerikli olduğunu söyleyebiliriz. Diğer ünitelerde ise daha çok sosyal bilimlerin diğer dallarıyla ilişkilendirilerek disiplinler arası bir yaklaşımla hazırlandığı görülmektedir.

“*İpek Yolunda Türkler*” ünitesi yukarıda da belirtildiği gibi tarih konularının ağırlıklı olarak işlendiği ünite. Bu ünite ders kitabı içindeki en uzun ünite. Ünitenin ilk konusu “*Doğu ile Batı Arasındaki Köprü*” dür. Bu konuda Orta Asya ile Anadolu’nun tarihsel, kültürel ve ekonomik bağının oluşmasında önemli bir rolü olan İpek Yolu’nun tarihsel süreç içerisindeki oluşumu ve gelişimi çeşitli kaynak ve görsel malzemelerle birlikte verilmeye çalışılmıştır. Bu konuda verilen ipek yolu haritasını gösteren temsili resmin renklendirmesinin anlaşılır olmadığı belirlenmiştir.

Ünitenin ikinci konusu ise “*İlk Türk Devletleri*” konu başlığı altında sunulmuştur. Bu konuda Hun Devletinden yola çıkarak Türklerin yaşantıları, ekonomik faaliyetleri ve devlet yapılarıyla ilgili bilgiler ve belgeler sunularak öğrencilerin konuya ilgisi çekilmiş, konuyla ilgili sorular sorularak öğrencilere eleştirel bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Eski ders kitabından farklı olarak siyasi ve askeri tarihin ayrıntılarına girilmeden konu aktarılmıştır. Konunun alt başlığı olan “*Bozkırın Süvarilerinden Çağdaş Türk Ordusuna*” başlığı altında geçmiş ve bugün bağlantısı kurulmuş, Türk ordu sisteminin dünya ordu yapısını nasıl etkilediği anlatılmış; bu konuda Atatürk’ün görüşlerine de yer verilmiştir. Ayrıca sözlü tarih etkinlik örneklerinden de faydalanılmıştır. Konuyla ilgili görsel materyallerde dikkat çekici bir şekilde sunulmuş; bunun yanı sıra dönemin özelliklerini yansıtan yazıt ve destanlardan da faydalanılmıştır (Bakınız Ek-1).

Ünitenin üçüncü konusu ise Göktürk Devletini anlatan “*Yazıtlardaki Uygarlık*” konusudur. Bilge Kağan’ın hazineleri ile ilgili internet haberi ile başlayan konu Göktürkler’in Türk dünyası ve Türk tarihi içindeki önemini aktarmaya çalışmıştır.

Dönemi yansıtan resimler ve haritalarla birlikte sözlü edebiyat eserlerine de yer verilmiştir. Ergenekon Destan alıntılar yapılarak o günün siyasi, kültürel ve ekonomik yapısı anlatılmaya çalışılmıştır. Burada dikkati çeken önemli unsurlardan biri teknoloji kullanılarak günümüzden hareketle geçmiş bir konu verilmeye çalışılmıştır. Konuda kullanılan görseller her ne kadar ilgi çekiye de, içerik olarak eksikliklerin varlığı tespit edilmiştir. Örneğin Kültigin Anıtı başlığıyla verilen resmin, Bilge Kaan anıtı olduğu tespit edilmiştir.

Ünitenin dördüncü konusu ise “*Uygarlığa Adını Verenler*” dir. Bu konuda Uygur Devletinin Türk uygarlık tarihindeki etkisi sunulmaya çalışılmıştır. Önceki konuda olduğu gibi konuya ilgi çeken bir internet haberi ile başlanmış, Uygurların sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini yansıtan kaynaklarla devam edilmiştir. Resim, harita ve grafiklerle renklendirilen konu, öğrencilere yönelik sorularla daha da ilgi çekici hale getirilmeye çalışılmıştır. Önceki konularda din ve inanışa fazla yer verilmemişken, bu konuda inanışla ilgili terimlere ve kavramlara daha fazla değinilmiştir.

Ünitenin beşinci konusu ise İslamiyet’in doğuşunun anlatıldığı “*Yeni Bir Din*” konusudur. İslamiyet öncesi Arap yarım adasını anlatan bir görselle başlayan konuda, İslamiyet’in doğuşuyla birlikte ortaya çıkan farklılıklara dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Eski ders kitabındaki önemli eksikliklerden biri olan kronoloji yanılması, konunun bulunduğu sayfanın altına yerleştirilen zaman çizelgesiyle giderilmeye çalışılmıştır. Konunun sunumunda kullanılan görselin kutucukta verilen açıklamayı yansıtmadığı belirlenmiştir.

İlk Müslüman Türk Devletlerinin anlatıldığı “*Cebelitarık’ın İki Yakası*” konusu, diğer konulardan farklı şekilde siyasi gelişmelerin ağırlıklı olarak anlatıldığı bir konudur. Bu konuda Müslüman Araplarla, Türklerin tarih sahnesinde tanışmaları, Türklerle Arapların sosyo-kültürel ilişkileri ve Türklerin İslamiyet’e geçiş süreçleri anlatılmıştır. Bu anlatım eski ders kitabından farklı olarak öğrencilerin kolayca anlayabileceği dil ve üslupla, gereksiz ayrıntıdan arındırılarak oluşturulmuştur.

Ünitenin yedinci konusu ise “*Türklerin Yeni Yaşamı*” dır. Bu başlık altında Karahanlı ve Gazneli gibi Müslüman Türk devletleri hakkında kısa bilgiler verilmiş, kronolojinin daha iyi anlaşılabilmesi için zaman çizelgesinden yararlanılmıştır.

Konunun “*Değerli Miras*” alt başlığı altında Kaşgarlı Mahmut ve ünlü eseri “*Divan-ı Lügatit Türk*” tanıtılmış, eserin içeriğiyle ilgili alıntılara yer verilmiştir. Bununla birlikte dönemin önemli düşünür ve yazarlarından olan Yusuf Has Hacıp ve eseri “*Kutadgu Bilig*” tanıtılmış, eserlerin ve yazarlarının Türk tarihi ve kültürü içindeki yeri aktarılmıştır. Kaşgarlı Mahmut’un biyografisinden yararlanılarak dönemin özellikleri öğretilmeye çalışılmıştır (Bakınız Ek-2). Bu noktada eski ders kitabından farklı olarak biyografi öğretimi yönteminden faydalanılarak tarih konuları işlenmiştir.

Ünitenin sekizinci konusu ise Türklerin Anadolu’yu yurt edinmelerini anlatan “*Orta Asya’dan Anadolu’ya*” dır. Selçuklu Devletinin kuruluşu, Anadolu Coğrafyasının keşfi ve bu toprakların Türkler tarafından yurt edinmeleri anlatılarak; devletin önemli şahsiyetleri tanıtılmıştır.

Ünitenin son konusu ise “*Geleneklerimiz Göreneklerimiz*” de ise eski Türk geleneklerinin günümüz gelenekleri ile benzerlik ve farklılıkları vurgulanmış, çeşitli görsel malzemelerle konunun anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Bu konu da sözlü tarih yönteminden faydalanılarak etkinlikler hazırlanmış, kız isteme, söz kesme, düğün, nişan, çeyiz, kurban gibi adetlerin günümüzle bağlantısı kurulmuştur.

Ünite sonu değerlendirme kısmında ise kitaptaki diğer değerlendirme kısımlarında kullanılan doğru- yanlış, boşluk doldurma, çoktan seçmeli test ve klasik soru tipleri kullanılmıştır. Ayrıca “*Neler Öğrendik*” kısmında ünitenin önemli bölümleri tekrar edilmiş ve öğrencilerin okuyabilecekleri ve kaynak olarak kullanabilecekleri kitap isimleri verilmiştir (Bakınız Ek-3).

“*Yeryüzünde Yaşam*” ünitesinin son konusu olan “*Kimler Geldi, Kimler Geçti?*” konusu bu ünitenin en uzun konusu olarak dikkat çekmektedir. Konu Anadolu’da ve Mezopotamya’da kurulan medeniyetlerin sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetleri anlatılmış; medeniyetlerin siyasi hayatlarına değinilmemiştir. Konu medeniyetlerde yaşayan insanların dönemi yansıtan anlatımından oluşan konuşma metinleriyle daha dikkat çekici hale getirilmiştir. Ayrıca dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerini yansıtan resimlere ve görsellere sıklıkla yer verilmiştir. Anadolu ve Mezopotamya’da kurulan medeniyetleri anlatan bu konu 6. sınıf sosyal bilgiler eski ders kitabında bulunmamaktadır.

Sosyal bilgiler 6. sınıf yeni ders kitabındaki tarih konularının önemli bir bölümünü, sosyal bilgiler 4. sınıf eski programındaki dördüncü ünite olan “*Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu*” ünitesinin konularından ve 5. sınıf eski öğretim programındaki dördüncü ünite olan “*İslamiyet’in Doğuşu, Yayılışı ve Türkler*” ünitesinin konularından oluşmuştur.

4.1.4.3. İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Eski Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularına Yönelik Bulgular

Sosyal Bilgiler eski ders kitabını incelendiğinde toplam yedi üniteden beş tanesinin tarih konularından oluştuğunu görülmektedir. Tarih konularını içeren ilk ünite, kitabın ikinci ünitesi olan “İstanbul’un Fethi ve Sonrası”dır. Sosyal bilgiler ders kitabındaki tarih konularının devamı niteliğindedir. Ünite İstanbul’un Fethi’nin nedenleri ve sonuçları, Osmanlı Devletinin Batıdaki ilerlemeleri, Osmanlı Devleti’nin Denizlerdeki ilerlemeleri, Osmanlı Devletinin Doğuda ve Güneydeki ilerlemeleri alt başlıklarından oluşmaktadır. Bilgi yüklü konu başlıklarından oluşan ünite kronolojiye uygun olmayan şekilde birbirinden ayrılmıştır. Dönemin olayları arasında bağlantılar kurulmamış, her gelişme ayrı ayrı incelenmiştir. Oldukça ağır bir üslupla yazılan konular, hazır bulunuşluk düzeylerine uygun değildir. Haritalar açık, anlaşılır ve iyi şekilde renklendirilmişken ünite kullanılan diğer görseller yeterince açık değildir. Ünite değerlendirme kısmı ise 6. sınıf eski ders kitabında olduğu gibi on klasik değerlendirme sorusundan oluşmuştur. Ayrıca ünite sonunda okuma metni olarak Barbaros Hayrettin Paşanın hayatı verilmiştir.

Eski ders kitabındaki bir diğer tarih ünitesi ise “*Avrupa’da Yenilikler*” dir. Ünite bilgi yüklü toplam yedi alt başlıktan oluşmaktadır. 15 ve 16. yüzyıllarda Avrupa’da meydana gelen yeniliklerin anlatıldığı bu ünite konular kronolojiye uygun olarak sıralanmıştır. Konular sebep-sonuç ilişkisi içerisinde bilimsel bir yaklaşımla sunulmuş, kullanılan yöntem ve üsluptaki benzerlik konuları monotonlaştırmıştır. Ayrıca Avrupa’da meydana gelen gelişmelerin dünya ve Osmanlı devletine yansımalarına yeterince değinilmemiştir. “Akılcılık ve Bilim” konu başlığında ise Atatürk ve onun bilime bakış açısını yansıtan görüşlere yer verilmiştir.

Ders kitabının 4. ünitesi olan “17. ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti” ünitesi karşılaştığımız bir başka tarih ünitesidir. Ünite Osmanlı Devletinin komşularıyla olan askeri ve siyasi ilişkileri anlatılmıştır. Osmanlı Devletinin komşularıyla sürekli savaş içerisindeymiş gibi gösterildiği bu ünite, Osmanlı devletinde meydana gelen sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlere değinilmemiştir. Ayrıca ünite kullanılan görsel malzemelerle, konuların içeriği arasında bağıntı kurulamamış bu durumda görsellerin gelişi güzel dağıtıldığı izlenimi vermiştir.

Eski ders kitabındaki dördüncü ünitenin devamı olan “19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti” ünitesinde yine Osmanlı Devletinde meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler ağır ve tekdüze bir üslupla aktarılmıştır. Konuların birbirine benzerliği, savaşlar, antlaşmalar, seferler dersi dikkat çekici olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu ünite kullanılan görsel malzemeler yetersiz görülmektedir. Örneğin Dünya siyasetinde Türkiye’nin aleyhine kullanılan “*Ermeni Tehciri*” ile ilgili hiçbir görsel malzeme kullanılmamış ve kanıt gösterilmemiştir. Bu ünitenin sonunda da dönemin önemli şahsiyetlerinden olan Namık Kemal’in hayatının anlatıldığı okuma parçası olarak verilmiştir (Bakınız Ek-4). Değerlendirme kısmında ise altı klasik soru kullanılmıştır.

Ders kitabındaki altıncı ünite “*Osmanlı Kültür ve Uygarlığı*” dır. Ünite aynı zamanda tarih ünitelerinin sonuncusudur. Ünite Osmanlı Devletinin devlet yönetimi, hukuk sistemi, eğitim, öğretim, bilim ve sanat konularından oluşmuştur. Ünite ağırlıklı olarak devlet yönetimi anlatılmışken, diğer konulara yeterince değinilmemiştir. Ayrıca Osmanlıda sosyal hayatla ilgili hiçbir açıklama bulunmamaktadır. Bu ünite kullanılan görsel malzemeler ise diğer ünitelere göre daha renkli, anlaşılır ve konuya uygun olarak seçilmiştir.

Tespit edildiği üzere sosyal bilgiler 7. sınıf eski ders kitabında da, 6. sınıf kitabında bulunan eksikliklerle karşılaşılmıştır. Konuların anlatımında kullanılan üslubun öğrenci seviyesine uygun olmaması, ünitelerin ve konu içeriklerinin bilgi yüklü olması ve kronolojide ortaya çıkan karışıklıklar bu eksikliklerin başında gelmektedir.

4.1.4.4. İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Yeni Ders Kitaplarında Yer Alan Tarih Konularına Yönelik Bulgular

Sosyal bilgiler 7. sınıf yeni ders kitabını incelendiğinde tarih ünitesi olarak nitelendirebileceğimiz bir ünite bulunmaktadır. “*Türk Tarihine Yolculuk*” ünitesi sekiz konu başlığından oluşmaktadır. Ünitenin ilk konu başlığı “*Anadolu, Ana Yurt*” dur. Kitaptaki diğer konularda olduğu gibi bu konu da öğrencinin dikkatini çekip konuyu düşünmelerini sağlayan renkli kutucuklardaki sorularla başlamıştır. Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve Anadolu’da kurulan diğer beyliklerin siyasi hayatı anlatılmıştır. Konunun anlatımında oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Eski ders kitabından farklı olarak gereksiz ayrıntıdan kaçınılmış, bunun yerine ilgi çekici resim, harita vb. görsel malzemeler kullanılmıştır. Siyasi olayların anlatıldığı önceki kitaptaki konu başlıklarında olduğu gibi bu konuda da kronoloji yanlılığı hazırlanan zaman çizelgesiyle giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca konuyu anlaşılmasını kolaylaştıran, dönemin sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtır günümüzle bağlantı kurulmasını sağlayan örneklerden ve birinci el kaynaklardan da faydalanılmıştır. Örneğin bu dönemin önemli hükümdarlarından olan Sultan Alaaddin Keykubat’ın 1237 yılında verdiği bir ziyafette yenilen biryen, girde (yufka ekmek), söğürme, buğday çorbası, tandır ekmeği yiyeceklerinin hangisinin günümüzde yenildiği sorularak öğrencilerin geçmiş ve bu gün bağlantısı sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı konu başlığı altında sunulan “Haçlı Seferleri” konusunun nedenleri ve sonuçları dönemi yansıtan kaynaklarla verilmeye çalışılmıştır. Bu kaynakların Müslümanları öven kaynaklar olması ve yapılan tespitlerdeki yanlışlık dikkat çekmiştir. Bu tespite örnek olarak Doğu ve Batı arasındaki etkileşimde Haçlıların, Müslümanların temizlik ve yıkanma alışkanlıklarına hayran kaldıkları belirtilmiştir.

Ünitenin ikinci konusu olan “*Kuruluş*” da Osmanlı Devletinin kuruluşu ve bu dönemde yaşanan siyasi gelişmeler anlatılmıştır. Anlatılan konu siyasi gelişmelerle ilgili olduğundan konuyu anlaşılmasını kolaylaştırmak için o dönem ait etkili devlet adamlarının görüşlerine de yer verilmiştir. “*Kuruluş*” başlığı altında siyasal gelişmelerle birlikte, kültür-sanat etkinliklerine de değinilmiştir. Ayrıca Osmanlı Devletinin bu dönemde benimsemiş olduğu iskan politikası da haritalarla desteklenerek anlatılmıştır. Osmanlı iskan politikasını dönemin yerleşim merkezlerinden olan İznik’in dönemi yansıtan krokisi verilerek pekiştirilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı Devletinin

sınırlarının genişlemesindeki etkin bir unsur olan ordu sistemi, hazırlanan şemayla birlikte sunulmuş, Divan-ı Hümayun üyeleri ise kullanılan temsili resmin üzerine yerleştirilen renkli kutucuklardaki açıklamalarla anlatılmaya çalışılmıştır.

“Osmanlı Devletinin Yeni Başkenti” konu başlığı altında ise İstanbul’un fethi, bu gelişmenin Türk ve dünya siyasetine etkisine değinilmiştir. Fatih’in İstanbul’u ele geçirmesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler sade, anlaşılır bir üslupla ele alınmıştır. İstanbul’un Fethi’nin ülke ekonomisine katkısına değinilerek, bu konuyu destekler nitelikte olan Fatih’in bastırmış olduğu altın paranın resmi konmuştur. Yine canlı renkler kullanılarak oluşturulmuş harita ve resimler konuyu daha somut hale getirmiştir. Osmanlı’nın denizlerdeki ilerlemelerinin anlatıldığı alt başlıkta ise Orhan Gazi’den, Kanuni Sultan Süleyman’a kadarki gelişmeler anlatılmıştır. Bu konun içeriğinin yoğun olarak sunulmuş, kazanımını tam olarak yansıtamamıştır.

Ünitenin dördüncü konusu olan “*Farklı Kültürler Bir Arada Yaşadı*” da Osmanlı Devletinde hoşgörü anlatılmaya çalışılmıştır. Fatih’in İstanbul’u fethinden sonra topraklarında yaşayan Gayrimüslim vatandaşlara yaklaşımı örnekler verilerek sunulmuştur (Bakınız Ek-5) Fatih Sultan Mehmet’in ahitnâmesi hakkında uzman görüşleri verilmiş, Osmanlı Devletindeki bu hoşgörü ortamının İslam dininden kaynaklandığı izlenimi verilmiştir. Burada kullanılan 1900’lü yıllarda gayrimüslim mahallesini anlatan resimle konu arasında ilişki kurulamamıştır.

Ünitenin beşinci konusunda “*Yolumuz Sivas’a Düştü*” konu başlığıyla geçmişte ve günümüzdeki şehirleşmenin benzer ve farklı yönleri anlatılmaya çalışılmıştır. Osmanlıdaki şehirleşme ile ilgili olarak bilim adamlarının ve düşünürlerin araştırmalarından faydalanılmıştır. Sivas şehrinin bu günkü şehir planıyla, geçmişte yapılmış şehir planı bir arada verilmiş, öğrencilere karşılaştırma imkanı sunulmuştur.

Ünitenin altıncı konusu ise “*Etkiledik, Etkilendik Ama Nasıl*” başlıklı konudur. Osmanlıda 15.-18. yüzyıllar arasında meydana gelen kültürel değişimin anlatıldığı konuda, askeri alanda meydana gelen başarısızlıkların kültürel alandaki gelişmeleri nasıl etkilediği, hangi devletlerle kültürel etkileşim içinde bulunduğu sunulmuştur. Bu dönemde Avrupa’ya yapılan seferler sonucunda doğan kültürel etkileşim anlatılmıştır. Türk’lerin müzik ve tekstil ürünlerinin Avrupa’da nasıl kullanıldığına değinilmiştir. Bu

dönemde Avrupa’da yaşanan askeri, kültürel ve ekonomik gelişmelere ek olarak Osmanlı Devletinde askeri alanda yaşanan başarısızlıklar sonucunda doğan kültürel etkileşimlere değinilmiştir.

“*Seyyahların Gözünden Osmanlı Devleti*” adlı konuda, eski kitapta ayrıntılı olarak yer verilmeyen kültürel ve sosyal yaşama değinilmiştir. Bu anlatımda yabancı seyyahların Osmanlı ile ilgili izlenimlerine yer verilerek tarafsız bir bakış açısı kazandırılmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin merak ettikleri Osmanlıda gündelik yaşama ilişkin resimlere, gravürlere yer verilmiştir.

Ünitenin son konusu ise “*Yenilik ve Osmanlı Devleti*”dir. Osmanlı Devletinde 17, 18 ve 19. yüzyıllarda yapılmış askeri, idari ve ekonomik yeniliklerin anlatıldığı konuda daha çok III. Selim ve II. Mahmut dönemlerine ağırlık verilmiştir. Bu dönemlerde yaşanan siyasi ve idari gelişmelere ek olarak kültürel alanda yaşanan gelişmelerde resimlerle aktarılmıştır. Aynı yüzyılların sonunda ortaya çıkmış kurumlardan biri olan Ziraat Bankası hakkında bilgi verilmiş konuyla ilgili resimlerle konu daha ilgi çekici hale getirilmeye çalışılmıştır.

Ünite sonu değerlendirme kısmı ise doğru-yanlış, çoktan seçmeli test ve klasik sorulardan oluşmuş bununla birlikte, “*Neler Öğrendik?*” kısmında ünitenin önemli görülen noktaları tekrar edilmiş, “*Şimdi Okuma Zamanı*” konusunda ise öğrencilerin faydalanabilecekleri kitapların ve VCD’lerin adlarına yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler yeni ders kitabında dördüncü ünite olan “*Ekonomi ve Sosyal Hayat*” ünitesinde de tarih içerikli konular yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Ünitenin ilk konusu olan “Toprak Ana” konusunun alt başlığında tarihte toprak yönetimleri sunulmuştur. Türk’lerin uyguladıkları “ıktı ve tımar” sistemi açıklanarak faydalarına değinilmiş, diğer taraftan Orta Çağ Avrupa’sında uygulanan toprak yönetim sistemi dönemi yaşayan kişinin sözleriyle anlatılmaya çalışılmıştır. Ünitenin ikinci konusu olan “Devletler Nasıl gelişir?” başlığında tarihte kullanılan ticaret yolları ve bu yolların ülke ekonomilerine katkıları haritalarla ve dönemi yansıtan kaynak yazılarla anlatılmıştır. “*Kol Gücünden Makine Gücüne Geçiş*” konu başlığında ise Sanayi İnkılabının başlaması ve dünyaya olan etkisine değinilmiştir. Dönemin daha iyi anlaşılabilmesi için görsel materyallerden ve teknolojik gelişmeleri anlatan zaman çizelgesinden

faaydalanılmıştır. “*Nasıl Eğitim Gördüler?*” konusu ünitedeki tarih içerikli son konudur. Bu konuda 13. yüzyılda etkinliği artmaya başlayan Ahilik teşkilatı ve mesleki eğitim anlatılmıştır. Ahilik kurallarına değinen bir örnek olayla etkinliği kullanılarak konu daha ilgi çekici hale gelmiştir. Ayrıca Osmanlı Devletindeki diğer eğitim kurumları da (Medrese, Enderun mektebi gibi) açıklayıcı metinlerle ve sade bir üslupla aktarılmıştır.

Tarih konu içerikli bir diğer ünite ise “*Zaman İçinde Bilim*” nitesidir. Dört konu başlığından oluşan bu ünite bilimin, düşüncenin tarihten günümüze değişimini ve gelişimini aktarmaya çalışmıştır. nitenin ilk konusu “*Buluşları Serüveni*” dir. Konuda tekerlek, barut, mrekket, mum ve cam gibi buluşların nasıl ve kimler tarafından bulunduğu anlaşılır bir dille sunulmuştur. Ortaya çıkan bu önemli buluşların günümüzdeki kullanım alanlarına değinilerek geçmiş ve bu gün bağlantısı sağlanmıştır. Ayrıca konu kullanılan görsel malzemelerle desteklenmiş, konuya öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır. nitenin ikinci konusu ise “*Söz Uçar, Yazı Kalır*” başlığıyla sunulmuştur. Yazının icadının anlatıldığı konuda farklı medeniyetlerin kullandıkları yazı tiplerinden örnek verilmiş, yazının günümüzdeki önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. nitenin nc konusu ise “*Bilim Mirası*” dır. Konu “Türk- İşlam bilim insanlarından kaçının ismini söyleyebilirsiniz?” sorusu ile başlamaktadır. Konu Fatih Sultan Mehmet ve Ali Kuşcu arasında geçen bir diyalogla devam etmiştir. Dönemin nl bilim insanlarından biri olan Biruni ve bilim alanında yaptığı çalışmalardan örnekler verilmiş, bununla birlikte M.S 800-1300 yılları arasında yaşamış diğer Müslüman bilim adamları da zaman şeridi üzerinde gösterilmiştir. Konu “*İştikbal Gklerdenedir*” alt başlığıyla devam etmiştir. Türk-İşlam Dünyasının astronomi alanında yaptıkları çalışmalar açıklanmış, konu dönemi yansıtan minyatür görseli ile kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Tüm bunlara ek olarak dünya astronomi bilimine katkı sağlayan diğer bilim adamlarının isimleri ve yaşadıkları dönem tablo halinde verilmiştir. “*Değişim ve Gelişim*” konu başlığında İşlam dünyası ile Batı dünyası arasındaki bilimsel etkileşim örneklerle açıklanmıştır. Konu “*Rönesans*” alt başlığıyla devam etmiş, dönemin ünlü düşünürleri ve sanatçıları tanıtılarak eserlerinden örnekler verilmiştir. Konunun bir diğer alt başlığı ise “*Reform*” dur. Konuda Avrupa’da din alanında meydana gelen değişimler anlatılmıştır. Dönemin bilim adamlarının Avrupa’daki bilimsel gelişmeleri nasıl takip ettikleri anlatılmıştır. Konun anlatımında o dönemde yaşamış kişilerin anı ve mektuplarından faydalanılmıştır.

“*Ülkeler Arası Köprüler*” ünitesi tarih ünitesi olmasa da içeriğinde özellikle “*İki Kurşun ve Milyonlarca Kayıp*” konu başlığında tarih konuları yoğun olarak bulunmaktadır. Avusturya-Macaristan Velihtı ve Eşinin Saray Bosna’ya yaptıkları ziyarette gösteren bir resimle başlayan konu Birinci Dünya Savaşı öncesi Dünya devletlerinin ve Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal durumu anlatmaktadır. Bu dönemde oluşan bloklaşmanın hangi şartlarda ve ne için oluştuğu kısa açıklamalar ve tablo ile verilmiştir. “*Osmanlı Devleti Kimin Yanında*” alt başlığında ise Osmanlı’nın savaşa girmesinde etkili olan sebepler tablo halinde verilmiş ve Osmanlı Devletinin savaştığı cepheler harita üzerinde gösterilmiştir. “*Çanakkale Geçilmez*” alt başlığında Osmanlı devletinin Çanakkale de yaptığı mücadele ayrıntılı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Bu anlatım resimler, dönemi yansıtan mektup örnekleri ve anı yazılarıyla güçlendirilmiştir. “*Barış Nasıl Korunacak*” alt başlığında ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan antlaşmalar ve dünya barışının devam ettirmek için kurulan Milletler Cemiyeti’nin kuruluşu anlatılmıştır. Mustafa Kemal’in Milletler Cemiyeti hakkındaki görüşlerine yer verilerek, Türkiye’nin Milletler Cemiyetine katılım süreci anlatılmıştır. Ünitenin günümüzde dünyanın önemli sorunlarından olan “küresel ısınma” ile devam etmesi öğrencilerin geçmiş ve bu gün bağlantısını kurmada zorluk çekmelerine neden olabileceği düşünülmektedir.

Yukarıda görüldüğü gibi, sosyal bilgiler yeni öğretim programında tarih öğretimine ait bilgi, beceri ve değerlerin ele alınışına bakıldığında bunların 1998 programında olduğu gibi tamamen tarih içeriğinin öğretilmesini ele alan kazanımlarla değil, başka konulara ilişkin kazanımların kullanılmasının planlanmış olduğu görülmüştür. Başka bir deyişle yeni programla tarih, bir öğretim alanı (disipin) olarak değil, sosyal hayata ilişkin problemlerin çözümünü destekleyen bir araç olarak kullanılmıştır (Şimşek, 2005: 9-11).

Sosyal bilgiler yeni programında ve ders kitaplarında, eski programdan farklı olarak sözlü tarih ve yerel tarih yöntemlerinden faydalanılmıştır. Tarih konularının sunulması 4. sınıftan itibaren sözlü tarih uygulamasıyla başlamış ilerleyen konu ve sınıflarda da bu yöntemden faydalanılmıştır.

Bir yöntem olarak sözlü tarih, yaşayan kişilerin, kendi geçmişleri ile ilgili bilgilerinin, toplumsal olayların, tanıdıkları ile ilgili anlatımların ve anılarının mülakat yoluyla kayda geçirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Somersan, 1995:368).

Sosyal bilgiler yeni öğretim programında ise sözlü tarih, bu günü iyi anlamak ve geleceği yönlendirebilmek için geçmişini yorumlamaya yönelik bir katkı olarak belirtilmiştir. Sözlü tarihin özünü bir konu çerçevesinde belirlediğimiz kaynak kişilerle yapılan uzun söyleşiler oluşturmaktadır. Sözlü tarih kahramanları sadece devlet adamları arasından değil, o ana kadar bilinmeyen insanlar arasından da seçebilmektedir (Bakınız Ek-6).

Sözlü tarih, sözlü olmayan tarihin saptayamayacağı bilgilere ulaşılmasını sağlar. Geçmişteki insan ilişkilerini, değerlerin sosyal hayattaki değişimlerini, gündelik yaşam tarihi gibi tarih kitaplarında yer almayan konuların açığa çıkmasını sağlar. Ayrıca öğretmen ve öğrenci arasında birlikte çalışma isteğini artırır (MEB, 2005:150-152).

Sosyal bilgiler yeni öğretim programı ve ders kitaplarında tarih konularının öğretiminde dikkati çeken bir diğer yöntem ise yerel tarih öğretimidir. Yerel tarih bir yörenin, bir bölgenin geçmişten günümüze tarihsel gelişimi ve bu gelişim sonucu o bölgede oluşan tarih izleridir. Yerel tarih öğretiminin faydaları ise şu şekilde sıralanabilir; öğrencilerin çevrelerini tanıyarak, yakın çevrelerinde oluşan problemlere karşı görüş geliştirmelerine yardımcı olur. Bulunulan şehir, ilçe, kasaba veya köydeki tarihi eserler, tarihten izler taşıyan kalıntılar, efsaneler, kurtuluş günleri tarih konularının öğrencilerin gözünde canlandırılmasını kolaylaştırır (MEB, 2005: 309-311).

Sosyal bilgiler yeni ders kitaplarının Batılı ülkelerin ders kitaplarıyla, özellikle de İngiliz ders kitaplarıyla benzerlik göze çarpmaktadır (Erpulat,1995: 260). Bu yönden bakıldığında yeni ders kitaplarında çerçeve kutucuklar bulunmakta, bu kutucuklar içinde çeşitli açıklamalar ve sorular yer almaktadır. Eski ders kitaplarında bulunan ünite hazırlık çalışmalarına ek olarak yeni ders kitabında her konu başlığının altında ve açıklamaların altında konu ile ilgili sorular sorulmuştur. Bununla birlikte konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak kavramlar ve sözcükler başka bir kutucukta açıklanmıştır. Ayrıca konuyla ilgili ve konunun anlaşılmasını kolaylaştıran görsellere yer verilmiştir. Ancak tüm bu değişiklikler ve kaynaklar İngiliz ders kitaplarında görülen kaynak çeşitliliğine ulaşamamıştır. Konuların açıklanmasında her ne kadar sade ve anlaşılır bir üslup kullanılmaya çalışılmışsa da çok yönlü bir bakış açısı kazanılamamış, bilgiler genel geçerliliği kanıtlanmış mutlak doğrular olarak sunulmuştur. Eski kitaplarda var olan bilgi yükü yeni kitaplarda hafifletilmiş, daha fazla örnek, açıklama ve etkinliğe yer

verilmiştir. Ünite sonu değerlendirme kısmı incelendiğinde, eski ders kitaplarından farklı olarak soru şekillerinde çeşitliliğe gidilmiş; soruların çeşitliliği eski kitaplarda bulunan monotonluğu azaltmış, ancak soruların niteliğinde çok fazla değişiklik yapılmamıştır.

Bazı özelliklerine değindiğimiz sosyal bilgiler yeni programı ve ders kitaplarında bulunan tarih konularının önceki program ve ders kitaplarına göre içeriğinin hafifletilmesi, öğretim yöntemlerinin kısmen değiştirilmesi, kitabın fiziksel özellikleri ve ders kitabındaki diğer değişikliklerin olumlu sonuçlar ortaya çıkaracağı düşünülse dahi, yeni programın zayıf yönlerinin varlığı da göz ardı edilmemelidir. Yeni programın sınırlarının belirsiz ve geniş kapsamlı olması, küresel vatandaşlık aktarımı niteliği nedeniyle ulusallık bilincine zarar verme riskinin olması, zengin öğretim materyallerinin tüm öğrenciler için temininin zor olması, kılavuz kitaplarının bilgi içeriğinin fazla olması, etkinlik sayısının fazla olması nedeniyle zaman yetersizliğinin ortaya çıkması, süreci değerlendiren araç ve yöntemlerin çok fazla ve karmaşık olması, deneme sürecinin kısa olması nedeniyle öğretmenlerin programı tam olarak kavrayamaması yeni programın zayıf yönleri olarak kabul edilebilir (Semenderoğlu, 2005: 150-151).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ücretsiz olarak dağıtılan kitaplarda kullanılan malzeme, kitabın ebadı, ağırlığı, kapağı, baskısı ve ciltlemesinin eski ders kitabından daha kaliteli olduğu ve ders kitabında bulunması gereken özellikleri taşıdığını söylenebilir. Ayrıca öğrenciler için etkinlik temelli çalışma kitabı, öğretmenler için kılavuz kitap hazırlanmış olması programda yer alan farklılıklardan bir diğeridir.

Sosyal bilgiler yeni ders kitabında eski kitaptan farklı olarak “*Hoş Geldiniz*” bölümü oluşturulmuş ve ders kitabı öğrencilere tanıtılmıştır. Bu bölümde ders programının amaçları, üniteler ve dersin işleniş ile ilgili yapılacak etkinliklerin faydalarına değinilmiştir. “*Tanıtım Şeması*” kısmında ise kitaptaki şekillerin ve kutucukların neleri ifade ettiği anlatılmıştır.

BÖLÜM V

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Yapılan araştırma sonucunda ilköğretim sosyal bilgiler (6 ve 7. sınıflar) eski ve yeni program ve ders kitaplarındaki tarih konuları karşılaştırmalı olarak incelenmiş, bulgulara dayalı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Sosyal bilgiler eski öğretim programı ve ders kitaplarında tarih konularının içeriğinin bilgi yüklü olduğu, tarih konularının sunumunda kronoloji yanlışlarının ortaya çıktığı,
2. Sosyal bilgiler eski ders kitaplarındaki üslubun tek düze ve öğrencinin seviyesine uygun olmayan bilimsel tarih özelliği taşıdığı, bu durumda öğretmeni merkeze alıp; öğrenciyi pasif hale getirdiği ve öğretmeni düz anlatım yöntemine yönlendirdiği,
3. Sosyal bilgiler eski ders kitabında tarih konularının sunumunda dün, bugün ve gelecek bağlantısının kurulmadığı, geçmişe ait bilgilerin geçerliliği kanıtlanmış, mutlak bilgiler olarak öğrencilere sunulduğu,
4. Sosyal bilgiler eski ders kitabında bulunan kavramların açıklamasında yetersizliklerin olduğu, açıklayıcı örneklerin ve sözlüğün ihtiyacı karşılamadığı,
5. Eski ders kitaplarında kullanılan görsel malzemenin pedagojik amaçtan çok renklendirme unsuru olarak kullanılan resim, grafik ve haritalardan oluştuğu,
6. Sosyal bilgiler eski program ve ders kitaplarında içeriğin askeri ve siyasi tarih konularından oluştuğu; kültür ve uygarlık konularının bu günle ilişkilendirilmeden sunulduğu,

7. Kitaptaki değerlendirme bölümünün hazırlanışı, sunuşu ve çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda önemsiz bir bölüm izlenimi verdiği, bu duruma ek olarak değerlendirme bölümünde bulunan soruların cevaplarının kitapta bulunmasına dikkat edildiği,
8. Sosyal bilgiler yeni öğretim programı ve ders kitaplarında tarih ünite sayılarının azaltıldığı, konularının içeriğinin hafifletildiği,
9. Tarih konularının sunumundaki üslubun yumuşatılıp, konuyla ilgili daha anlaşılır ve ilgi çekici örneklerle sunulduğu,
10. Sözlü tarih, yerel tarih, aile tarihi gibi yeni yöntemlerin kullanıldığı ve bu yöntemler doğrultusunda hazırlanan etkinliklerle öğrenciyi merkeze alıp, aktif hale getirilmeye çalışıldığı,
11. Tarih konularının sunumunda ortaya çıkan kronoloji yanlışlarının giderilmeye çalışıldığı, karmaşık konular sunulurken zaman şeritlerinin hazırlandığı,
12. Sosyal bilgiler yeni öğretim programı ve ders kitaplarında tarih konularının içeriğinde askeri ve siyasi tarihin yanı sıra kültür ve uygarlık konularına da geniş bir şekilde yer verildiği, bu konuların günümüzle bağlantısının kurulmaya çalışıldığı
13. Sosyal bilgiler eski ders kitaplarında tarih konularında bulunan kavramların açıklanması ve öğretilmesiyle ilgili örnek ve sözlük yetersizliğinin yeni program ve ders kitaplarında da görüldüğü,
14. Sosyal bilgiler yeni ders kitabında görsel malzemenin daha renkli ve özenli seçildiği ancak bu konuyla ilgili eksiklikleri tam olarak giderilemediği,
15. Yeni ders kitabında bulunan değerlendirme kısmının farklı soru tiplerinden oluştuğu, bu durumun yeni kitaplarda ünite değerlendirme kısmının eski kitaba oranla daha özenle hazırlandığı izlenimi verse de, soruların özensiz

seçildiği, bilgi düzeyini aşmadığı ve cevaplarının kitapta bulunduğu belirlenmiştir.

Sosyal bilgiler yeni öğretim programı eğitim sisteminin yeniden yapılanması için önemli bir adım olarak nitelendirilebilir. Ancak programla birlikte ders kitaplarının da gelişme gösterip çağa ayak uydurması gereklidir. Program ve ders kitaplarının öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre hazırlanması, toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerinin dikkate alınması, her türlü eğitim-öğretim materyallerinin öğretmenlere ve okullara hazır olarak sunulması sağlanmalı, program uygulamasını kolaylaştırmak için öğretmenlere verilecek hizmet içi eğitim faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir.

Sonuç olarak 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanan yeni program ve ders kitaplarında ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri dikkate alınarak değişikliklere gidilmesi ve daha işlevsel hale getirilmesi gerektiği, böylece programın ve ders kitaplarından daha olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

5.2. Öneriler

Bulgulara dayalı olarak varılan sonuçlar doğrultusunda; incelenen program ve ders kitaplarının, sosyal bilgiler eğitimi ve öğretimi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Elde edilen sonuçlara dayalı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. 2004 yılından itibaren kademeli olarak uygulamaya konan sosyal bilgiler yeni öğretim programının geliştirilip daha işlevsel bir programın oluşturulabilmesi için bu konuda öğretmen görüşleri dikkate alınarak yeni çalışmalar yapılmalıdır.
2. Sosyal bilgiler dersleri ve bu ders içinde okutulan tarih konuları devletin resmi ideolojisini yeni yetişen gençlere kazandırılmasında etkili bir unsurdur. Öğretim programı ve ders kitaplarında yapılacak içerik düzenlemesinde “öğretim tasarımcısı” bulunmalıdır.
3. Günümüzde ilköğretim okullarında uygulanan devlet kitabı politikası, araştırmacılar tarafından tartışılmalıdır.

4. Programın ve ders kitaplarının öğretmenler tarafından daha iyi anlaşılıp, uygulanması için hizmet içi eğitim faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir.
5. Sosyal bilgiler yeni ders kitaplarında ünite değerlendirme kısmında bulunan “şimdi okuma zamanı” adlı bölümde öğrencilere tavsiye elden kitapların daha ulaşılabilir ve öğrencinin seviyesine göre düzeltilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AKBABA, Bülent (2003) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Tarih Ünitelerinde Görsel Materyal Kullanımı”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- AKYÜZ, Yahya (2001), *Türk Eğitim Tarihi*, 8. (Basım), İstanbul: AlfaYayıncılık.
- ASLAN, Erdal (2005), “Türkiye’de Tarih Eğitiminin Sorunları”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 18 ss.106-114.
- AYDIN, İsmail (1997), *Türkiye’de Ders Kitapları ve Tarih Müfredat Programı*, Ankara: Eğitim Sen Yayınları.
- AYTAÇ, Kemal (1972), *Avrupa Eğitim Tarihi*, Akara.
- BİLEN, Mürüvvet (2006), *Plandan Uygulamaya Öğretim*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- BÜYÜKALAN, Filiz (2003), “Ders Kitabı ve Öğretim Programı İlişkisi”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- BÜYÜKKARAGÖZ, S.Savaş (1997), “Kaynak ve Metinler” *Program Geliştirme*, Konya: Öz Eğitim Yayıncılık.
- CARR, Edwart Hallet (2006), *Tarih Nedir?* (Çev. M. Gizem Gürtürk) , İstanbul: İletişim Yayınları.
- CEMALOĞLU, Necati (2003), “Öğretimde Ders Kitaplarını Yeri ve Önemi” *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÇELENK, Süleyman (2000), *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Programları ve Gelişmeler*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- ÇEPNİ, Salih (2007), *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş* (3. Baskı), Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- DEMİREL, Özcan (2006), *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Pegama Yayıncılık.
- DOĞANAY, Ahmet ve KARAKUŞ, Mehmet (2004), “Sosyal Bilgiler Eğitiminin Genel Amaçları Ne Olmalıdır?” *I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*, Ankara: MEB Basımevi.
- DOĞANAY, Ahmet (2003), “Sosyal Bilgiler Öğretimi”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegama Yayıncılık.
- DÖNMEZ, Cengiz (2003), “Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.

- DÖNMEZ, Cengiz (2003), “Sosyal Bilgiler Programının (1998) Değerlendirmesi ve Ders Kitapları”, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- ERDEN, Münire (1998), *Eğitimde Program Değerlendirme*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERDEN, Münire (Tarihsiz), *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- ERTÜRK, B.Eyüp (1998), “Türkiye’de Orta Okul 1. Sınıf Düzeyinde Tarih Öğretimi ve İlgili Kitapların Kıyaslamalı Eleştirisi”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İzmir.
- ERTÜRK, Selahattin (1997), *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara: Meteksan A.Ş.
- FİDAN, Nurettin ve ERDEN, Münire (1998), *Eğitime Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- GÖK, Fatma (1998), “75 Yılda İnsan Yetiştirme Eğitim ve Devlet”, *75 Yılda Eğitim*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- GÜNDEN, Suat (1995), “Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış”, *İlköğretim Okullarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları*, Ankara: TED Yayınları.
- KABAPINAR, Yücel (2003), “Bir Öğretim Materyali Olarak Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitapları”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara.
- KARASAR, Niyazi (2004), *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (13. Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KAPTAN, Saim (1998), *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*, Ankara.
- KILIÇ, Abdurrahman ve SEVEN, Serdal (2005), *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*, Ankara: Pegema Yayıncılık.
- KÖROĞLU, F. İnan (2006), “İlköğretim I. Kademe 5. sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretimi İle ilgili Sorunlar”, *Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KÜÇÜKAHMET, Leyla (1997), *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Bursa.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat (1995), *Tarih Araştırmalarında Usül*, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2005), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu* (4-5. sınıflar), Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2006), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu* (6 sınıf), Ankara: MEB Yayınevi.
- ÖZBARAN, Salih (2005), *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- ÖZÇELİK, D.Ali (1998), *Eğitim Programları ve Öğretim*, Ankara: ÖSYM Yayınları.
- ÖZTÜRK, Cemil ve DİLEK, Dursun (2003), “Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi”, *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları*, Ankara: Pegama Yayıncılık.
- PAYKOÇ, Fersun (1991), *Tarih Öğretimi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- SAFRAN, Mustafa (1996), “Tarih Programları Nasıl Düzenlenmelidir?”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c.4 ss.16-27.
- SAKAOĞLU, Necdet (1998), “İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları”(Haz. Salih Özbaran), *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- SEMENDEROĞLU, Adnan ve GÜLERSOY, A.Ekber (2005), “Eski ve Yeni (4-5. sınıf) Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.18. ss.141-152.
- SOMERSAN, Semra (1995), “Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, İstanbul.
- SÖNMEZ, Veysel (1998), *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğretmen El Kitabı*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- SÖNMEZ, Veysel (2005), *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- ŞENÜNVER, Güler ve Diğerleri (2006), *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı* (6 ve 7. sınıflar), Ankara: MEB Yayınları
- ŞİMŞEK, Ahmet (Mayıs 2005), “İlköğretimde Tarih Öğretimi Açısından 1998 ve 2004 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırması”, *II. Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi*, ss. 2-11, Van.
- TÜRKOĞLU, Adil (1997), *99 Soruda Eğitim Bilimine Giriş*, İzmir: Memleket Gazetecilik ve Matbaacılık.
- TOSH, John (2005), *Tarihin Peşinde*, (Çev. Özden Arıkan), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- WOLFANG, Höpken (2003), “Tarih Eğitiminde Yeni Yönelimler”, *Avrupalı ve Türkiyeli Tarih Eğitimcileri Buluşması*, İstanbul: Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.

Ek 1-Ders Kitabı Konu Sunum Örneği

BOZKIRIN SÜVARİLERİNDEN ÇAĞDAŞ TÜRK ORDUSUNA

Kara Kuvvetleri Komutanlığımıza ait bröve üzerinde yer alan MÖ 209 tarihinin önemi nedir?

Aşağıda sol tarafta ilk Türk ordusu, sağ tarafta da günümüz Türk ordusuyla ilgili görseller ve bilgiler yer almaktadır.

Mete kağan olunca orduyu on, yüz, bin olarak birliklere ayırdı. Mete'nin bu ordu düzeni günümüze kadar gelmiştir.

Asya Hun Devleti'nde ordu ile halk içiçeydi. Halkın büyük çoğunluğu orduda görev alır ve her zaman savaşa hazır olurdu. Bu yüzden Türklere "ordu millet" denirdi.

Anayasamızın 72. maddesinde vatan hizmeti "Her Türkün hakkı ve ödevi" olarak yer almaktadır. Askerliğin "vatan borcu" ya da "vatan hizmeti" şeklinde tanımlanmasını değerlendirebilirsiniz.

Devletin bağımsızlığını, millet ve memleket hayatının tek koruyucusu kahraman ordumuzdur. Bundan dolayı, askeri teşkilatımızın özel bir itina ile düzenlenmesi ve geliştirilmesi en önemli hususlardandır.

Mustafa Kemal Atatürk, 1923
Atatürkçülük, (1. Kitap), s. 205.

Türkler, tarih boyunca hakimiyet kurdukları bölgelerde varlıklarını güçlü ve disiplinli ordulara borçludur. Geçmişten günümüze kadar ordumuz gücünü kimden almaktadır.

Günümüzde ordu, imkânların gelişmesi ile birlikte hava, kara ve deniz kuvvetleri olarak bölümlere ayrılmıştır.

Orduda daimî olarak görev yapan subaylar ve komutanlar vardır. Ayrıca 20 yaşına gelen her Türk erkeği orduda görev almaktadır.

onbaşı

yüzbaşı

binbaşı

Onbaşı, yüzbaşı ve binbaşı rütbeleri Mete'nin ordusunda yaptığı düzenlemeden gelmektedir.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin vazifesi, Anayasa ve yasalarla belirlenmiş olup, 2000'li yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri, yeni güvenlik sorunlarına ve krizlere uygun şekilde tepki göstermek, belirsizliklere karşı hazır olmak, iç ve dış tehdit ve risklere karşı ülkenin güvenliğini sağlayabilmektir.

Türk ordusunun en önemli üç özelliği;
* Verilen her türlü emre tam itaat etme,
* Süratli ve isabetli karar verme,
* Hedefi vurmada tam isabet.
Çevrenizde asker ya da askerlik yapan kişilere günümüz Türk ordusunun özelliklerini sorunuz.

Ek 2- Biyografi Öğretimine Yönelik Metin Örneği

KAŞGARLI MAHMUT'UN HAYATI

Uygur Devleti 840 tarihinde yıkıldıktan sonra Karahanlı Devleti kuruldu. Karahanlı Devleti kendinden önce kurulan Türk devletlerinden ilk Türk-İslam devleti olması bakımından farklı bir özelliğe sahipti. Karahanlı döneminde Türklerin önemli bir kısmı Müslüman oldu. Karahanlı hakanla eğitime ve bilime önem verdiler. Bu dönemde kurulan eğitim kurumlarından Kaşgarlı Mahmut, Yusu Has Hacip gibi Türk büyükleri yetişti.

Kaşgarlı Mahmut adından anlaşılacağı gibi dönemin Karahanlı şehirlerinden Kaşgar'da doğup büyümüştür. Babası Hüseyin ise Barsganlıydı. Babası, Mahmut doğmadan Kaşgar'a göçmüş, Mahmut Kaşgar şehrinde doğduğu için Kaşgarlı unvanını taşımıştır. Kaşgarlı Mahmut eserinde "emir" kelimesinden bahsederken "Bizim atalarımız olan beylere hamir derler çünkü Oğuzlar emir diyemezi Babamız, Türk illerini Saman Oğullarından alan beydir; adına Bcherkin denir." şeklinde bir bilgi veriyor. Bu bilgiden Mahmut'un Karahanlı devletinin kurucularıyla aynı boydan olduğunu anlıyoruz. Ama Mahmut, Karahanlı hanedanına mensup değildir. Eğer öyle olsaydı sadece "Kaşgarlı" lakabını taşımaz, başka unvanlar da taşırdı.

Mahmut, Karahanlı hakanlarının şehirlerde meydana getirdikleri kültürel ortamdan yararlanarak kendini çok iyi yetiştirdi. Mahmut'a göre o, "Türklerin en uz dillisi, en açık anlatanı, aklıca en incisi, soyca en köklüsü, en iyi kargı kullananlarından birisidir."

Kaşgarlı Mahmut'un yaşadığı dönemde İslamiyet'i benimsemiş olmaları nedeniyle Türkler, diğer Müslüman toplumlarla yoğun ilişkilerde bulunuyorlardı. Kaşgarlı Mahmut da Türklerin sadece silah kullanmada üstün olduklarını değil, birçok özellikleriyle de yüksek bir kültüre sahip olduklarını diğer Müslüman toplumlara tanıtmak istiyordu. Bu amaçla birçok Türk boyunun yaşadığı yerleri ve şehirleri gezdi. Buralarda Türk diline, edebiyatına ve daha birçok kültürel özelliklere ilişkin bilgiler topladı.

Kaşgarlı Mahmut topladığı bilgileri Karahanlı topraklarında değil, Abbasi Halifeliğinin başkent olan Bağdat'ta kitap haline getirdi. Mahmut'un, dönemin Türk devletlerinden Büyük Selçukluların Sultanı Melikşah'ın, Karahanlı hakanının kızı Terken Hatun ile evlenmesi sırasında Bağdat'a gelen Türkler arasında olduğu tahmin ediliyor. Bu nedenle kitabını 1074 tarihinde Bağdat'ta tamamladı. Kitabına Divanü Lügat-it-Türk adını verdi. Kaşgarlı Mahmut eserini dönemin Abbasi Halifesine sundu. Mahmut'un doğum tarihi gibi ölüm tarihi de bilinmiyor. Kendisi hakkındaki bilgilerimizin büyük bir kısmını Divanü Lügat-it-Türk adlı eserinden elde ediyoruz. Araplara Türk kültürü ve dilini tanıtmak amacıyla yazdığı bu eseri sayesinde biz de 11. yüzyılda yaşayan Türklerin kültürü hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Örneğin Türklerin o dönemde közle çalışan ütü kullandıklarını, ipek mendil taşıdıklarını onun eseri aracılığıyla öğrenmiş olduk. Dört cilt halinde günümüz Türkçesine çevrilen eserinde buna benzer birçok bilgi vardır.

Kaşgarlı Mahmut'a Göre Konukluk ve Yaşlılara Saygı

Kaşgarlı Mahmut'un eserinde konuk ağırlamak ile ilgili birçok bilgi vardır. Bu da bize Türklerin konuklara verdiği önemi göstermektedir. Mesela bir dörtlükte: "Sana konuk gelse onu indir, yorgunluğunu dilsin, arpayı, samanı yaklaştı atı dinlensin" denilmektedir. Kaşgarlı'nın yaşadığı dönemde bazı Türk boyları konuğa "uma" diyorlardı. Bununla ilgili olarak da "Uma gelse kut (uğur) gelir" şeklinde bir atasözü vardır. Bu söz, Türklerin misafir ağırlamayı sevdiklerinin yanı sıra bunu uğurlu saydıklarını da gösterir.

Kaşgarlı'nın eserinde "Birisi yaşlıya saygı gösterse uğur ve devlet bulur," şeklinde bir atasözü kaydetmesi Türklerin yaşlılara saygı hakkındaki geleneklerini gösterir.

Ek 3- Ünite Sonu Değerlendirme Soru Örneği

Neler Öğrendik?

- Belge, yazıt, destan, buluntu ve kalıntılar yoluyla binlerce yıllık Türk Tarihi boyunca Orta Asya'da Hun, Köktürk, Uygur devletlerinin kurulduğunu,
- İslamiyet'in Köktürkler Döneminde Arabistan'da Talas Savaşıyla Türkler arasında hızla yayıldığını,
- İslamiyet'in Türklerin yaşamında sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda değişiklikler yaptığını,
- Türkistan bölgesinde Türk İslam devletlerinden Karahanlı, Gazneli ve Büyük Selçuklu Devletlerinin geniş bir coğrafyada kurulduklarını,
- 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşıyla Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başladığını,
- Türk kültürünün İpek Yolu'ndaki yolculuğunun diğer toplumlarla etkileşerek ve zenginleşerek günümüze kadar ulaştığını,
- Türk tarihi boyunca oluşan edebî, tarihî ve kültürel alanlarda oluşan eserlerden günümüze ulaşabilenlerin tarihi ve kültürel mirasımızın önemli değerleri olduklarını öğrendik.

Şimdi Okuma Zamanı

Miquel, Andre, **İslam Dünyası ve Yabancı Diyarlar**, İstanbul, 2003.

Yusuf Has Hacib, **Kutadgu Bilig**, Ankara, 2005.

Not: Burada yer alan kitapların künyesi kaynakçada yer almaktadır.

Ek 4-6. Sınıf Okuma Parçası Örneği

Namık Kemal, arkadaşları Ziya Paşa ile birlikte Paris'e gitti. Burada, Avrupa'daki devletlerin nasıl yönetildiğini araştırırdı. Arkadaşlarıyla Hürriyet gazetesini çıkardı.

Fransız-Alman Savaşı başladığında İstanbul'a döndü. Arkadaşlarıyla İbret gazetesini çıkardı. Fakat bir süre sonra gazete kapatıldı. Namık Kemal, Vatan Yahut Silistre piyesinin halkı coşturması üzerine Magosa'ya sürüldü. V.Murat'ın tahta çıkmasından sonra İstanbul'da denetlendi (1876). Bu sırada meşrutiyet ilân edildiğinden Kanunîyesasi (anayasayı) hazırlanmakta görevlendirildi.

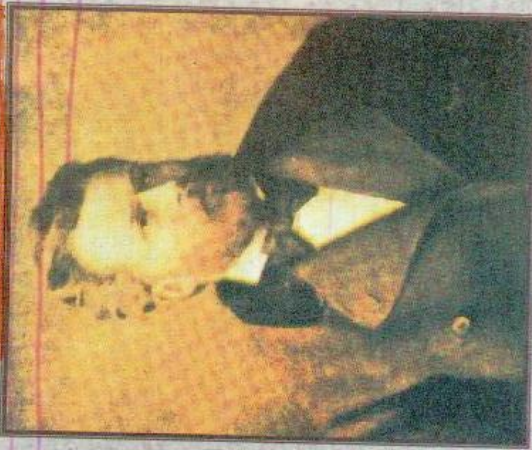
II. Abdülhamit, Mebusan Meclisini kapatınca, bu olaya karşı çıkan Namık Kemal'i Midilli adasına sürgüne gönderdi. Bundan sonraki hayata hep vatana hasretle geçti. Sakız adasında öldü. Mezarı ise Gelibolu'dadır.

Namık Kemal, eserleriyle, hürriyet, vatanseverlik, insan hakları gibi kavramları getirmiştir. Devleti ve toplumu batı medeniyeti seviyesine çıkarmak istediğinden tarih ve biyografi konularında da pek çok eserler yazdı. Ayrıca tiyatro eserleri ve romanları da bulunmaktadır.

Namık Kemal, döneminin en iyi yazarlarından olup yazılarıyla halka yol göstermiştir.

(Sosyal Bilgiler 5, s.150-151)
Millî Eğitim Basım Evi, İstanbul 1990

Okuma Metni - 4 **NAMIK KEMAL**

Namık Kemal, 1840'la Tekirdağ'da doğmuştur. Mustafa Asım Beyin oğludur. Dedesi Abdüllatif Paşa tarafından büyütüldü. Namık Kemal, dedesinin memuriyeti dolayısıyla birçok yer gezdiğinden düzenli olarak okula gidemedi. Özel olarak edebiyat, Fransızca, Arapça ve Farsça dersler aldı.

Dedesi Sofya'ya tayin edildiğinde delikanlılık dönemini yaşıyor, şiirler yazıyordu. Dedesi görevden alınca İstanbul'a döndü. Yabancı dil bildiğinden Babıali'de tercüme odasına girdi.

Şinasi ile tanıştıktan sonra, batı edebiyatı ve kültürüne ilgi duyan Onun çıkardığı Tasvir-i Efkâr gazetesinde yazmaya başladı. Genellikle sosyal konularda yazdığı yazılarıyla dikkati çekti. Eğitim meselesi üzerinde durarak özellikle kadınların eğitilmesi gerektiğini savundu.

Namık Kemal, yenilik isteyenlerin kurduğu Yeni Osmanlı Cemiyetine girdi. Hükümetin tutumunu tenkit eden, duyulu yazılar ve şiirler yazdı. Halka, hürriyet ve vatan sevgisi aşılamaya çalıştı. Sonunda, çalıştığı gazete, hükümet tarafından kapatıldı. Sürekli izlenmekten bıkan

44

Ek 5- Konu İçerisinde Verilen Ahidnâme Örneği

FARKLI KÜLTÜRLER BİR ARADA YAŞADI

► Size göre “Hoşgörülü olmak” hangi anlamları ifade ediyor?

Osmanlı toplumunda, Müslüman, Hristiyan, Yahudi gibi çeşitli din ve ırktan insanlar bir arada yaşıyordu. **Peki farklı inanç ve geleneklere sahip bu insanlar bir arada nasıl yaşıyorlardı?**

Aşağıda Fatih Sultan Mehmet’in Bosnalı din adamlarına verdiği ahidnameyi görüyorsunuz.

“Ben ki Fatih Sultan Mehmet Han’ım, bütün dünyaya ilan ediyorum ki kendilerine bu padişah fermanı verilen Bosnalı Hristiyan din adamları himayem altındadır ve emrediyorum:

Hiç kimse, ne bu adı geçen insanları ne de onların kiliselerini rahatsız etmesin ve zarar vermesin. Devletimde huzur içinde yaşasınlar.

Ne padişahlık eşrafından ne vezirlerden veya memurlardan ne hizmetkârlarımdan hiç kimse, bu insanların onurunu kırmayacak ve onlara zarar vermeyecektir. Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmasın; onları hor görmesin veya tehlikeye atmasın. Hatta bu insanlar, başka ülkelerden devletime birisini getirirse onlar da aynı haklara sahiptir.

Bu padişah fermanını ilan ederek burada, Allah ve Peygamberimiz Muhammed adına yemin ediyorum ki emrime uyarak bana sadık kaldıkları sürece tebaamdan hiç kimse bu fermanı yazılanların aksini yapmayacaktır.”

1 Mayıs 1478

www.kultur.gov.tr

Internet Haberi, 12 Temmuz 2004.

Osmanlı Devleti neden “Hoşgörünün Vatanı” olarak nitelendiriliyor?

Fatih Sultan Mehmet’in Bosnalı din adamlarına verdiği ahidnameyi izlediği devlet politikasıyla nasıl ilişkilendirirsiniz?

“Bizim ısrarla üzerinde durmamız gereken nokta, yürekte gelen bir hoşgörü yanında, bu hoşgörünün hukuki temellerini de görmek, anlamak ve anlatmaktır. Osmanlının kurduğu sistem, asla bir hükümdarın, bir vezirin veyahut yüksek bir memurun gelip geçici, keyfî bir iyi niyetinden çıkmış değildir. Bu sistem, kaynakları İslam dininde bulunan diğer dinleri eşit görme, onları birer semavî din kabul etme prensibine dayanır.”

Kemal Karpat (Haz.), Osmanlıda Hoşgörü adlı kitabın kapağından.

Fatih’in ahidnamesini ve tarihçi Kemal Karpat’ın sözlerini dikkate aldığınızda Osmanlı Devleti’nde “hoşgörü”nün anlamı hakkında hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?

Ek 6- Sözlü Tarih Çalışma Yaprağı

SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMA YAPRAĞI

1. Hangi tarihler arasında askerlik yaptınız?
2. Askere gittiğinizde kaç yaşındaydınız?
3. Askere gitmeden önce sizin için herhangi bir tören, merasim yapıldı mı?
4. Askere gideceğiniz zaman hangi duygular içersindeydiniz?
5. Askere hangi görevle (havacı, karacı, jandarma, denizci) gittiniz?
6. Askerliği nerede yaptınız?
7. Askerde iken nasıl bir eğitim aldınız?
8. Askerliği hangi rütbede yaptınız?
9. Bulunduğunuz yerde en yüksek rütbeli komutanınızın rütbesi ne idi?
10. Birlik komutanınızdan geriye doğru rütbeleri sıralar mısınız?
11. Birliğinizde arkadaşlık ilişkileri nasıldı?
12. Askerlik yaptığınız yerde kaç kişilik gruplara ayrıldınız? Bu grupların adlarını söyler misiniz?
13. Askerlik yaptığınızda ülke ve dünya gündeminde önemli bir olay var mı idi? O olayla ilgili ne düşündünüz?
14. Sivil hayatınız ile askerlik hayatınızı karşılaştırır mısınız?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı : Fatih BERK
Doğum Yeri ve Yılı : Ceyhan-1981
Medeni Durumu : Bekar
E posta : efberk@yahoo.com

Öğrenim Durumu:

2003-2008 Yüksek Lisans: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı

1999-2003 Lisans: Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

1994-1998 Lise: Adana Ayşe Atıl Anadolu Öğretmen Lisesi

1991-1994 Orta Okul: AdanaYaltır Kardeşler Orta Okulu

1986-1991 İlkokul: Adana Remzi Oğuz Arık İlkokulu

İş Deneyimi:

2005- Adana-Ceyhan Sakarya İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni

2004-2005 Mardin-Dargeçit Yatılı İlköğretim Bölge Okulu Sosyal Bilgiler Öğretmeni